

CSENNDES ÓRA.

Az élet textusa.

Ján. 3₃₀.

Te, testvérem, aki annyiszor forgattad már végig bibliádat, keresvén benne textust egy-egy beszédedhez, gondoltál-é már valaha komolyan arra, hogy a te legnagyobb, leghatásosabb beszédednek, a te életednek is lehet, kell, hogy legyen, sőt bizonyosan van egy textusa, amelyet akkor választottál vagy kaptál, amikor palástot öltöttél vállaidra? És akár tudod, akár nem, ha akarod, ha nem, egész életed erről a textusról szól? Ünnepi beszédeid, hétköznapi cselekedeteid, családi életed, kötelességteljesítésed, terveid, tépelődéseid, érzelmeid, mind-mind e nagy alapigének kifejtését adják.

Különös alapige ez. Vaskapocsként tartja össze életed széthulló darabjait és minél kevésbbé tudsz róla, minél kevésbbé akarsz tudni róla, annál megrendítőbben prédikálsz igazságáról, mert ebben az alapigében a súlypont egy „kell“-en van, egy „kell“-en, amely annál feltétlenebb, annál zsarnokibb erővel uralkodik életed felett, minél lázadóbb dühvel akarsz szabadulni tőle. Törődj bele azért, testvérem, abba a gondolatba, hogy a te és minden szolgatársad sírkövére egykor láthatatlan betűkkel ez az ige lesz felróva, mely megrázóan vagy lelkesítően beszél lekipásztori sorsról, meghasonlott lélek sötét trageodiájáról vagy önmagát megtalált lélek diadaláról. Mióta mulandóság bilincsei közé zárt örökkévaló lelkek csöndes, kereső munkával, harcoss nagyotakarással vagy lázadó kétségbeeséssel keresik a szabadulást, azóta ez minden, hivatásból vagy hivatalból Istennek szentelt életnek a textusa. Talán nem véletlen dolog, hogy szavakba az utolsó próféta, Keresztelő János öltöztette. Nem véletlen, mert senki életében nem lett oly kézzelfoghatóan nyilvánvalóvá ez az életigazság, melyet ő e szavakba foglalt össze: „Annak növekednie kell, nékem pedig alább szállanom“, mint az övében. Mikor hírneve tetőpontján áll, akkor szakad fel szívéből ez a prófécia, melynek igaz voltát nemcsak az ő élete, de a halála utáni és születése előtti évszázadok is igazolják.

„Annak növekednie kell, nékem pedig alább szállanom.“ Két egymásmellé rendelt mondat, amelyeket azonban nem János jövőbelátó lelke, hanem e világnak öröktől fogva megszabott rendje kapcsolt össze már a teremtés hajnalán, amikor az Isten atyai szívében testté lőn a teremtő gondolat s megzendült a teremtés legfelségesebb művét létrehozó szó: teremtsünk embert! Isteni, tehát változhatatlan akarat rejlik e szavaknak mélyén; a ben-

nük levő kell kell marad, míg embernek nevezhető lény él e világon. Kell, amelynek vasjárnától sem imádság, sem káromlás, csak egyesegyedül az engedelmes meghódolás szabadíthat meg.

Ilyen önmagát érvényesítő textust választottál vagy kaptál, testvérem, amikor lelkipásztorrá lettél. Könnyezve vagy mosolyogva erről kell prédikálnod mindaddig, amíg lesz szívednek egy dobbanása, mindaddig, míg lesz rólad emlékezés. Erről prédikálsz magadnak, hallgatóidnak és az utókornak.

A textust tehát nem magad választottad. De tőled függ, hogy milyen legyen a róla szóló beszéd. Tőled függ, hogy élted megrontója vagy megdicsőítője legyen e rövid, alig pár szavas ige. Mert egyformán lehet bármelyiké, aszerint, amint élted beszéde e textusról egészen vagy csak annak második feléről szól. Nézzük csak, az eddig elmondott rész, a múltad, mit tartalmaz és milyen vázlatot készítettél a második résznek, a jövődnek számára.

Bár igehirdetésed és látható cselekedeteid kétségkívül e beszédnek fontos alkotórészei, mégis mivel ezek csak szemléltetői annak, ami a te bensődbe végbement, csak illusztrációk a te éned igazi beszédéhez, én inkább a te akarásaidra vagyok kíváncsi, amikor azok még nem lettek cselekedetté és így a külvilággal vívott harcban át nem formálódtak. A te akarásaidra, a maguk meztelen valóságában, amikor még nem öltötték magukra a megalakulás, az alkalmazkodás, a behizelgés ruháit.

Mit akartál, amikor ezt a pályát választottad? Könnyű megélhetést, nyugodalmat, biztonságot, anyagi jólétet, világi elismerést? Szóval önmagadat, önmagad növekedését? Ezért ért csalódás csalódás után, ezért volt annyi keserves, reménytelen órád, ezért lettél robotoló napszámossá, ezért hullottak el lelked magasba vivő szárnyai és csuszol ma egykedvűen vagy panaszkodva a köznapiság poros útján, mert minél görcsösebben ragaszkodtál a növekedéshez, annál bizonyosabban alább-alább kellett szállanod. Életed egy szakadatlan lefeléhaladás lett, akkor állottál legmagasabban, amikor azt hitted: elég akarni.

Mit akartál még? Akartad talán, hogy virágozzon egyházad, s külső nagyságát dicsérjék a hizelkedő nyelvek, nem feledkeztél meg arról, akinek a virágzást *köszönni* kell és lehet? Azért van ma tele az ajkad panasszal: meg nem értésről, rossz indulatról; azért érzed ma oly súlyosan tehetetlenségedet, azért vesztetted el reménységeidet, önbizalmadat, azért öled meg még meglevő tettvágyadat és hütöd le mások lelkesedését e két keserű szóval: nem érdemes. Mert nem tudtál munkádra soha úgy ráfeledkezni, hogy mögötte egészen elveszzen személyed, mert nem annak növekedését akartad, akiről szól az ige, hanem a magadét vagy a magadhoz hasonlóan romlandó dolgokét.

De azért akaratodon kívül, esetleg ellenére, élted beszéde textusszerű lett, csak az a szomorú, hogy alapigédnek csak a második felét fejtetted ki.

De ne csüggedj! Az Ő növekedése mégis folyamatban volt és van,

mert az a kell, amely a te alábbszállásodat szükségszerűvé tette, az Ő növekedését is épp oly bizonyosan munkálta. De ne csüggedj! Élted beszédének második része még előtted áll, s minél hosszabbra nyult az első és minél rövidebb lesz talán a második, annál tömöröbben, annál meggyőzőbben fejtheted ki textusod ama részét, melyről eddig hallgattál.

Csak szállj alább! Feledd el, hogy egykor magad akartál valamivé lenni. Csak annak növekedését kívánod, kinek növekedni kell, ha összeroppan is ez a világ, ha összeroskadsz is temagad, annak növekedését, aki örök, aki szent, kiről annyi szép beszédet mondottál: a Jézusét és Jézus által az Istenországáét. Magadat, a magad vágyait, céljait, reményeit, kényelmét, jólétét, vonzalmait, gyűlölködéseit feledd el. Feledd el az emberek kicsinyességét, rosszakaratát, irigységét, hizelgését, pletykázkodását. Feledd el, hogy más nyelv is van, mint amelyen te dicséred Istent, más haza is, mint amely téged szült és eltart, más egyház is, mint amelyben te keresed üdvösségedet. Feledd el mindezt, hogy annál többet tudj emlékezni Arra, dolgozni Azért, akinek növekednie kell. Ne a magad alászállására, hanem az ő növekedésére gondolj szüntelen. Ne szomorkodj a magad alábbszállásán, de örvendezz az Ő növekedésén. S akkor nem ér többé csalódás, nem fogsz többé panaszkodni, mert minél nagyobbra nő Ő a te munkád által, annál magasabbra emel téged is, miként a felröppenő léggömb gondolája először alásülyed, de csak azért, hogy annál biztosabban szállhassanak együtt a magasságok felé.

Dr. Gönczy Lajos.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IGEHÍRDETES.

KULTUSZ.

I.

A keresztyén bizonyosság.*

I. Kor. 2. 9—10a. Amiket szem nem látott, fül nem hallott, és embernek szive meg sem gondolt. amiket Isten készített az őt szeretőknek, nekünk azonban kijelentette az Isten az ő lelke által.

Minden dolgok között leginkább a *bizonytalanságra* talál ez a jelző, hogy *kínos*. Azért van ez, mert a lélek épúgy követeli a bizonyosságot, mint a fizikai élet a szilárdságot. Nem sokat gondolunk arra, hogy földünk szilárd talapzatot nyújt, mert egészen megszoktuk, természetesen találjuk s olyan előfeltételnek tartjuk, amelyre egész világunkat, egész kulturánkat felépítettük; de ha egyszer meging a föld, ha csakugyan bizonytalanná válik lábunk alatti talaj, mily kétségbeesetten menekülünk az összeomló világ romjai alól. Így van ez a szellemi világban is. A lélek nem tud élni *bizonyosság* nélkül. A vadembernek nem mindegy, hogy az ösvény szélén heverő tárgy hajókötél-e, vagy pedig kígyó, mert ettől függ a következő magatartása, ettől függ életének *ez* a darabja, sőt talán az egésze is. A filozofusra nem mindegy, hogy mit ismer meg az emberi ész: a dolgok alanyi képét, vagy magukat a dolgokat, mert ettől függ egész világnézete s azzal együtt az ő gondolataiból táplálkozó nemzedék erkölcsi felfogása, szellemi arculata. Rettenetes elképzelni is egy olyan világot, amelyben nem volnának biztos ismereteink; amelyben nem hihetnék a szememnek, nem hihetnék az eszemnek. Egy világ, amelyben nem bizonyos, hogy én én vagyok-e, az, ami létezik, csakugyan *van*, vagy álmokép az egész; a melyben nem bizonyos, hogy egy meg egy kettő, ami nem változott meg, az állandó, minden okozatnak oka van stb. Még elképzelni is nehéz józan embernek ezt az állapotot, amelyik félig álm, félig delirium.

Nos, azért nem tudunk ellenni bizonyosság nélkül, mert életünket minden javával együtt az ilyen bizonyos ismeretekre építjük fel s inogjanak meg ez ítéletek, összeomlik az egész emberi élet, mint egy nyo-

* A kolozsvári ref. theologia akadémiai istentiszteletén. a cyclus második darabja.

morult kártyavár, ha kirugjuk alóla az asztalt. És ez nemcsak az ú. n. végső ítéletekre vonatkozik. Ezekre a közvetlenül bizonyos végső ítéletekre ráépítünk olyan ítéleteket, amelyeket bizonyosnak tartunk s életünk egy-egy drága darabjának hordozójává tesszük. Például: becsületes az én üzlettársam, hű a barátom, jó a gyermekem, engem szeretnek az emberek s ezekre a nekem bizonyos ítéletekre rábízom életem legdrágább kincseit: a vagyonomat, a carrieremet, a boldogságomat. S mily rettentő tragédiák következnek abból, hogy ezek az ítéletek nem voltak bizonyosak; mily rettentő kín születik abból, ha kételkednem kell ez ítéletek bizonyosságában! Képzeljük el, hogy valakinek legfőbb vágya a boldog családi élet, de nem tud bízni a hitvese hűségében; egy másikra nézve a vagyonhozásnak egyetlen módja ez a társ, de ő méltán kételkedik annak becsületesességében. Az ilyen ember valóban úgy érezné, hogy a Sátán különösen gonosz játékot űz vele.

Pedig valami ilyenforma játékot űz velünk a Sátán a vallásos élettel is. Ime, így szól a vallás: itt van a béke, az öröm, az erő, a diadal, a belső nagyság, az örökélet, szóval mindaz, ami után epedhet a szíved te háborgó, szomorú, gyenge, legázolt, eltorzult, halandó ember, de csak azon feltétel mellett a tied, ha egészen bizonyos vagy Arról, aki adja. Ha kételkedsz, ha habozol, ha gyanakodsz, ha nem hiszel benne, akkor szegény modern Tantalus: ajkadig érnek az élet aranyalmái, de továbbuzódnak, mikor illetni akarod. A modern ember szeretne bizonyos lenni, mert akarja az örömet, a békét, az erőt, a lelki szépséget, az üdvöt, de nem tud bizonyos lenni, mert nincs tapasztalatlan nyugvó, biztos ismerete arról, aki mindezt nyújtja neki. Nem tud bizonyos lenni, mert ahol ő keresi a bizonyosságot, ott nem találja meg, ahol pedig megtalálhatná, ott nem keresi.

Pedig a keresztyén ember hite tárgyáról, tapasztalat által, bizonyos s ez a tapasztalás mindennél nagyobb bizonyosságot nyújt. Csakhogy ez a tapasztalás

I.

nem külső tapasztalás. Szem nem látta, fül nem hallotta, embernek szíve meg nem gondolta azt.

Először is azt az igazságot szegzi le ezzel az apostol, hogy vallásos ismerethez, vallásos bizonyossághoz nem lehet *külső, testi látás útján jutni.*

Pedig a szemnek csodálatos szépségek és nagyszerűségek vannak fenntartva: a természet a maga nagyszerű pompájával és végtelenségével. Nyári éjszakán a csillagos ég; téli hajnalon a havasok csúcsa, a tenger, mikor a vihar orkánja zúg, egy kristály, egy fűszál, de minek sorolom fel; bűbajos szépségek, nagyszerű látások országa ez, de olyan ország, amelynek minden kincse látható, csak a *királya láthatatlan.*

Míg királyságának vendégei szertekalandoznak csodabirodalmán, egyik ecsettel, a másik lanttal, a harmadik távcsővel, vagy mikroskopiumpal s egyik itt áll meg, másik amott újjong fel, mint a gyermekek a gazdagon megrakott karácsonyfa mellett: ő, a gazda láthatatlanul, észrevétlenül „jár vala a kertben“, s most már nem előle rejtőznek el a gyermekei, hanem ő van elrejtőzve gyermekei előtt. Egy-egy katicabogár pötttyeit egész tudós társaságok vizsgálják, — de hozzá, a legnagyobbhoz, az egyetlen csodához, minden csodák és szépségek forrásához nem jut el senki, mert mindenki csak testi szemeivel lát.

Elmennek mellette, nevetnek rajta, szidják a gazdát a saját kertjében, maga jelenlétében, sőt kétségbevonják, hogy létezik is, pedig ő akkor is feléjük van hajolva s akkor is, ha szomorúan is, de lelkében megáldja, szánja, tovább szereti és várja őket. De testi látás útján nem lehet őt megtalálni.

Voltak és vannak, akik miután előttük a testi látás a fő, így akarták Istent meglátni immár nem a természetben, hanem a *csodákban*. A csoda szerintük nem egyéb, mint a *láthatóvá* vált isteni. Isten láthatóvá lesz, eseményé, anyaggá, tapasztalati tényé válik, hogy érzékeltesse magát. Faraó nem hitt a Jehovának, hát megtapasztalta, a ... áldozár nem hitt az oltári szentségben, hát az ostyából kibuggyant a vér a kezei között. Minden bizonyítás, minden üdvbizonyosság végső alapja az *isteni rendkívüli módon, csodák által tette láthatóvá* önmagát. A csodák az isteni pecsét, az isteni kézjegy voltak a kinyilatkoztatás okmányán; az emberek megcsókolták ezt a királyi pecsétet s igaznak és amennek vallották mindazt, ami abban írva áll. Pedig ez a tétel: a csoda szüli a hitet, épen fordítva igaz: a hit szüli a csodát. Hitetlen embert még a csoda nem térített meg, sőt még kételkedőbbé, még gyanakodóbbá tett s most már igazán kuruzslásnak tartja az egész vallást, ha még nem is tudja leleplezni. Különben is az evangelium arra tanít, hogy csak a *hívő* számára terem csoda. Jézus Názáretben nem tud csodát tenni a nép hitetlensége miatt. A csoda nem egyéb, mint az isteninek meglepő tapasztalása. Az isteni tapasztalásához pedig hit kell; hit nélkül csak füstölgő cserjéket látunk s nem égő csipkebokrokat. A siket embert nem lehet muzikaszóval hallásra tanítani, a muzikaszó csak azt neveli, akinek hallása van. A csoda az Isten rendkívüli ajándéka, amit kedvenceinek ad. Nem a gyöngy termi a kagylót, hanem a kagyló a gyöngyöt. Azért hát ne várj csodát, aminek láttára hinni tudj, mert hitetlen embereket elkerüli a csoda, mert elkerüli az — Isten.

Régen nem kerülte el. Honnan tudod? Hallomásból. De vigyázz: alapigénk szerint a *testi hallásból sincs vallásos tapasztalat*.

Ha én nem láttam meg az Istent, nem baj, meglátta más s ő elmondja nekem és én elhiszem neki. Mások szavára, írott vagy mon-

dott szavára hinni: ez a *tekintélyhit*. Két ilyen nagy tekintély alakult ki a keresztyénségben: egyik az egyház, másik a biblia; amaz a katolicismusban, emez a protestantizmusban. Mind a kettő lényegében azonos módon jár el: elmondja, leírja az Istenben való élet szépségét, nagyszerűségét, drága örök javait s azt kívánja, hogy mindezt higgyük el, azért, mert ő mondja, azért, mert ő az *igazat* mondja. Én az igazat mondom — szól az egyház —, mert Jézus Krisztus minden tanítását, minden erejét nekem hagyta s Krisztus én bennem él, mint a víz a csatornában: Én az igazat mondom — szól a biblia —, mert minden szavam, betűm az élő Isten Lelke diktálta s minden soromból maga az Isten szól. De ha épen ezt nem tudom elhinni? Lám aái, az egyház is, a biblia is a maga tekintélyével bizonyítja a hit igazságát s ez az ő tekintélye is hittétel, amit még bizonyossá kellene tenni! Egy nehezebben hihető tétellel egy csomó könnyebbel hihető tételt bizonyítani, csakugyan hiú játék.

A tekintélyhit ócskaság, szól most a racionalismus, halljuk a történeti bizonyítékokat! Ki fogom mutatni, mi igaz és mi nem a bibliából s amit én igaznak tartok, arra ráépítheti kiki a maga egész világát. A történelmi igazság a tudományos kritika fényében, -- ez a végső bizonyosság forrása, szól a modern theologia s hozzálát, hogy véglegesen bizonyossá tegyen. Csakhogy miután a kritikus az a lény, akinek mindig más véleményed van, szegény hívő lélek, ilhante Caddig vársz, míg a biblikusok megállapodnak valamiben és ha abból próbálsz megélni, amiben ők megállapodnak!

És ha ily módon ki is derülne, hogy mi igaz a bibliában, mi igaz az egyházban, ha kiderülne, hogy *minden* igaz bennük: mi hasznát vennéd, ha nincs hited? Hiszen Jézust épúgy hallotta Judás, mint Péter, Pilátus testi szemével test szerint látta, Pál csak Lélek szerint; Jézust ugyanabban az időben, ugyanolyan helyzetben nézi a jobb- és a balkézfelőli lator s mégis, amazok semmit sem tapasztalnak abból, amit emezek boldogon tapasztalnak. *Azért nem, mert olyan volt a szívük, hogy meg se gondolták, azaz nem volt érzékük iránta.* A hit nem olyan, mint az ismeret igazsága, hogy *rájöjjön* az ember. Mikor Newtont kérdezték, hogyan jött rá híres felfedezésére, azt felelte, hát úgy, hogy mindig arról gondolkoztam. Figyelemmel, lelki erőnk koncentrálásával, megfeszítésével, vizsgálattal sok mindenre rájöhetünk, sok mindent felfedezhetünk, megoldhatunk nagyszerű problémákat, csak épen *hitet* nem termelhetünk ki. Ha képességet szorozzuk, lesz talentum, ha a talentumot hatványozzuk, lesz genialitas, de hiába hatványozzuk a genialitást, nem jön ki belőle egy gyermek *hite*. Nem jó ki azért, mert a hit egy különös

II.

belső tapasztalatra ébred, a Lélek érintésére. Ma már tisztázott dolog,

hogy csak azt tudjuk megismerni, ami rokon a lelkünk valamely vonásával, mert a megismerés tulajdonképpen nem egyéb, mint önmagunk jelentésének a tárgyban való felismerése. Minden ismerés egy egyszerű találkozás, a szellem két ágának összeérése: egyik az ismerő alanyban, másik az ismereti tárgyban. Ebből az érintkezésből egy boldog, belső megrendülés fakad és ez a megrendülés, mely az alanyban a tárggyal való ősi egységének helyreállítást jelzi, gyökere az igazság értékének. A kijelentés és a hit is ilyen idői kettéválása a mindkettőben azonos szellemnek: a Szenléleknek. Egyik ága megjelenik a világban, történelemben, személyekben, azok bizonyosságtételeiben, szentírásban, egyházban, hitvalóságokban, másik ága ott rejtőzködik az emberi szívben, mint fogékonyság, mennyei fényérzék, fölfogó lemez a felülről jövő sugarak számára. Oly módon van ez a két dolog egymásra nézve teremtve, mint a hang és fül, amaz nélkül néma, emez nélkül siket, de ha találkoznak, megszületik a hang, s benne felragyog, megcsendül az értelem, a jelentés. A vallásos tapasztalásban tehát Istennek a lelke zendül meg bennünk, mint az ablakba tett hárfa a hajnali szélről.

Először is ennek a tapasztalásnak bizonyossága önmagában van, azaz egy egész világ ellenére a maga közvetlen bizonyosságával fenntartja magát. Az evangéliumi vaknak hiába bizonyították a zsinagoga tekintélyei: lehetetlen, hogy Jézus meggyógyította volna és egyszerű érveket tudtak felhozni az írásokból, a józanészből, de az csak ennyit felelt: én csak annyit tudok, hogy vak voltam és most látok. Mikor az eltévedt gyermeket, ki ott sírdogál árván az utcasarkon, megszólítja az anyai hang: a gyerek nem nézi a félhomályba burkolt arcot, nem kérdezi a jelszót, kitarja karját s keblére borul annak, aki úgy szólt hozzá.

Másodszor ez a tapasztalás nem függ az ismerettől. Egy együgyű lélek többet foghat fel belőle, mint a világ legelső tudósa, sőt szinte törvényszerű, hogy az egyszerű, előítélet nélküli, gyermeteg lelkek többre viszik, mint a mindenféle előítéletől, filozófia-törmeléktől elrekesztelt vagy kíványolt lelkek. De ez a tapasztalás mégis ad új ismereteket s minél jobban gyarapodunk a tapasztalásban, annál elébbre megyünk az ismeretben. Egy egyszerű hívő, ki a bibliáján és a kis kátéján nem lát túl, de ami azokban van, azt lelke mélyén átélte: sokkal többet tud az élet értelméről, céljáról, értékéről, a világ lényegéről és a dolgok ősjelentéséről, mint akárhány doctor philosophiae. Végül ez a tapasztalás nemcsak bizonyos, hanem *kényszerű*, azaz nem mi lettünk benne urrá a tárgy felett, hanem a tárgy lett urrá mifelettünk. „Nem tehetjük, hogy ne hírdessük, amiket láttunk és hallottunk“, mondják Péterék a törvényszék előtt; itt állok, másképp nem tehetek, mondja Luther Wormsban; a Krisztus szerelme szorongat minket, mondja Pál s egész magát a Jézus Krisztus *foglyának* tekinti.

Lélek jelenti ki, de a mi *lelkünkben* jelenti ki, más szóval olyan ez az ismeret, amit igazol a ráépített világ. A lélek nem kivételesen, mystikus elragadtatásban, extátikus állapotban tesz bennünk bizonyosságot, hanem a szívünk felfejlődésében, gyarapodásában, organikus kibontakozásában. Ha megismertük, hogy Isten tisztaság és tisztává lesz a mi életünk is: Istent még teljesebben megismerjük, mert a tisztaszívűek az Istent meglátják. Ha megismertük, hogy Isten a szeretet és mi is beleiktatódunk a szeretetének nagy életáramlásába, örömünk, békénk, alkotásaink, gyümölcsjeink, áldozatunk mind-mind azt igazolják: igen, az Istenszeretet! Ha megismerjük, hogy az Isten szellem s mint ilyen egyedül valóságos és mi is a láthatatlanokra nézünk és az oda felvalókat keressük: minden hulló szírom, minden tűnő, öröm, ez elmuló világ lassanként elmálló darabjai mögött, még ha friss sebek is azok, ezt, fénylő írást látunk kiragogni: igen, az Isten örökélet s aki benne hisz, ha meghal is, él az! Valamely ismeret helyességét az igazolja, hogy alapján lehetséges a praktikus cselekvés; hogy azt a szakadékot valóban palló köti át, az igazolja, hogy ráléphetek a pallóra és átmegetek rajta. Hogy Istenről való tapasztalásaim helyesek, azzal igazolom, hogy *engedelmeskedem* ez ismeret követelményeinek s ezáltal életem teljessé, biztossá, gazdaggá válik. Mint ahogy a fizikai élet nem egyéb, mint a természet törvényeihez való engedelmes alkalmazkodás, amelynél az ismeret helyességét a bekövetkezett életgyarapodás igazolja, úgy a lelki élet sem egyéb, mint az Isten törvényeinek való engedelmisség, amelynél az ismeret helyességét a belőle származó csodálatos életgyarapodás, örökélet bizonyítja. A vándormadárnak ösztönös sejtelmét, hogy neki innen menekülnie kell, igazolja a déli verőfényben megtartott élet; a vándorléleknek azt a világos tudását, hogy neki e kihülő világból az örök meleg s az égi verőfény országa felé kell menekülnie: igazolja a hideg világból kimentett szívének forrósága, boldogabb mezőkön felhangzó diadaléneke, igazolja maga az örökélet.

Végül még csak egyet. Isten ezt a drága tapasztalást, ezt a boldog bizonyosságot — alapigénk szerint — *az őtet szeretőknek készítette el*. Készített időtlen idők előtt, mint egy drága nagyszerű művet, amiért érdemes egy világot teremteni; készített úgy, mint az ő alvó dicsőségének, önmaga mélységében elmerült lényének egyetlen, méltó örök transparensét. Készítette úgy, mint a kagyló a gyöngyöt, a hegyek méhe a kristályt, az anyai szív lüktető életerei a gyermekmosolyt. Készítette előre, azoknak, akiket *viszont elkészített ez ajándék számára*, akiket az ő atyai szíve, mint egy időelőtti óriási mágnes, örök szeretete vonzó hatalmával kiragadatott a lehetőségek mélységeiből az ő dicsőségének udvarába. Ah, érzed-e, hogy téged *így* választott ki, hogy világok sülyedhetnek vissza a semmiségbe, de te úgy hozzá vagy nőve az Istenhez, mint a gyümölcs a fához, ah, remegve, ujjongva figyeled-e,

hogy a te üdvösséged dekretomának pecsétei talán épen most patto-
goznak fel, hogy kiragyogjon belőle a te írott neved, ah, megzendited-e
az elhivottak üdvbizoyosságának diadalénekét: „*Mert én bizonytal el-
hittem, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek;
sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következendők, sem magas-
ság, sem mélység és semmi egyéb teremtett állat el nem szakaszthat
minket az Istennek szerelmétől, mely vagyon a mi Urunk Jézus
Krisztusban.*“

Ez a keresztyén ember bizonyossága. Van-e ennél nagyobb bizo-
nyosság és lehet-e ennél drágább ajándék?

Vajha tapasztalásból mondhatnátok: Valóban úgy van. Ámen.

R. L.

II.

Isten és a világ.*

Alapigék: Nehémiás 9c és Máté 10²⁹—31.

„*Isten és a világ*“ — ez az első „szoros kapu“ azon a „keskeny
úton“, amely Istennek igaz ismeretére vezet. Miként jelentetnek ki
Istennek gondolatai, hogyan érvényesül akarata a természeti világ rend-
jében? általában egy szabad és személyes Isten léte hogyan fér össze
ennek a világrendnek személytelen és kényszerű mivoltával? — ezek
a kérdések, ha nem is a legnagyobb és a legkeményebb, de körülbelül
a legormótlanabb és mai napság legútszélibb botránkozási kövei a hit-
nek. Sokan szerették minden időben, szeretik ma is megkerülni e köve-
ket. Az egyik legnépszerűbb és legkedvesebb módja ennek a megkerü-
lésnek az ú. n. „természetrajongás“, a modern emberiség legelterjed-
tebb valláspótléka. A természetet, a virágok nagy magyar lantosával,
bár nem az ő — valamivel mélyebb — értelme szerint, ma is nagyon
sokan nevezik és tartják, elragadtatva, szentnek: „lombja-virága ha
sarjad, ha hull“, szeretnek elringatózni „dajkáló anyai“ ölen; s lelkük-
nek a végtelenség és az örökkévalóság után való szomjúhozását azzal
a gyönyörézással csitítják, amelyet egyszerűbb, vagy raffináltabb ter-
mészet-szemléleteik nyújtanak nekik. Sok embernek talán egész életén
át *ennyi* a legmagasabb „vallása“. Bent a szentélyben zeng a zso-
lozsma, jóillatokkal füstölög az oltár, vakok látnak, sánták járnak, sze-
gények meggazdagodnak, kemény, dacos szívek megtörnek és megol-
vadnak — ő pedig áll, áll odakünt, a templom előcsarnokában és mű-
értő szemmel lelkesedik — az oszlopok faragásán; áll, mint hogyha
már megérkezett volna lelki életének legvégső állomására, mint hogyha

* Ugyanazon cyklus III. darabja.

az előcsarnokon túl nem volna, vagy csak az álmok, délibábok világában volna, szentély és benne csodák világa.

Nos, mi fogadjuk el ma kiindulópontul nagyon határozottan, s ha kell, önmagunk iránt is nagyon őszintén azt, hogy *ez* nem hit, nem vallás és mindenekfölött nem keresztyénség. Ez a természetnek nyájas és vonzó, de többé-kevésbbé mindig fölszínes művészi, aesthetikai szemlélete, amelynek, bármit mondjon a látszat, valójában semmi köze sincsen a hívő zsoltáríró elragadtatott hymnusához: „*Az egek beszélnek az Isten dicsőségét és az ő kezeinek munkáját hirdeti a kiterjesztett erősség*“ (19. Zs. 2.) — és még annyi köze sincs a leghívőbb hívőnek ama derűs és boldog bizonyosságához, hogy még a mezőknek liliomait is Isten ruhazza fel minden királyi fényt felülhaladó pompával (Mt. 6²⁸—²⁹). Nem, a természetnek *ilyen* szemlélete önmagában még hitet nem ad, nem is pótol. Aminthogy nem ad és nem pótol semmiféle más természetismeret sem, ha még olyan mély, alapos és tudományos is. Hívő természettudósok, Keplerek és Newtonok, voltak mindig, épúgy, ahogy' Jézushoz, a zsoltároshoz, Assisi-i Ferenchez, Lutherhez hasonlóan mindig voltak hívő természetszemlélők. De amazokat épúgy nem a tudományuk tette hívőkké, mint ahogyan emezeket nem a szemlélő erejük. A tudomány zászlaja alatt ma is lehet így szólani Pasteurrel — bár bizonyos, hogy a lehető legkevesebben szólanak így —: „*Épen azért, mert sokat elmélkedtem és tanultam, olyan hitem lett, mint egy breton parasztnak, és ha még többet tanultam és elmélkedtem volna, olyan hitem lett volna, mint egy breton parasztasszonynak.*“ * De lehet így szólani Haeckellel is — és mint harsogja utána e szót a mai „természettudományos“ tömeg —: „*Az igazi kijelentés, azaz az észszerű ismeret igazi forrása, csak a természetben található fel. . . A természetből, annak elfogulatlan vizsgálása által, minden normális agyvelővel és normális érzékekkel bíró józanészű ember megkapja ezt a kijelentést s ezáltal megszabadul attól a babonától, melyet a vallások kijelentései varrtak a nyakába.*“ ** Csak az az egy bizonyos itt, hogy sem Pasteurnak nem tudománya adta végső alapjában az ő nagy, gyermeki hitét — sem Haeckelt nem a tudománya fosztotta meg végelemzésben a hittől és nem az tette a hitetlenség anti-profétájává. Istennek a természetben nyilvánuló kijelentése, — a természetnek az a bizonyos „nyitott könyve“, amelyet egy régi stilusú kemény és meggyőződött hitvédelem talán a kellenél is többet emleget — valójában kusza és értelmetlen titkos írás a számunkra mindaddig, amíg csak művészi szemlélő erőnkkel, csak tudományos ismeretünkkel, nem pedig az egyedül lehetséges kulccsal, *hitünkkel* közeledünk feléje. Istent az ő

* *Magdics*: Tanulságosabb fejezetek stb. 213. l.

** *Welträtsel* népszerű kiadás 1913. 123. l.

természeti világában helyesen és szilárdan csak az fogja megismerni, aki nem így teszi föl magának a kérdést: *lássuk, mit mond nekem a természet Istenről* — hanem így: *lássuk, mit mond nekem a hit* — a mi hitünk, az én hitem — a természet hatalmas Uráról-Istenéről.

A mi hitünknek, a református keresztyén hitnek erre a kétség-telenül merész, de egyedül bölcs és eredményes kérdésre *három nagy felelete* van.

* * *

1. Az első felelet a világteremtő Istenről tesz bizonyosságot. „*Hiszem, hogy a mennyet és a földet, minden bennök levő dolgokkal egyetemben, a mi Urunk Jézus Krisztusnak örökkévaló Atyja teremtette.*“ * A mai „természettudományos“ műveltség egyik igen lényeges tartozékának ép' a teremtés gondolatától való idegenkedés látszik. De jegyezzük meg jól: ez az idegenkedés tulajdonképen ma is csak az *isteni világteremtés* gondolatának szól. Ugyanaz a kor, amely a „fejlődés“ meg nem értett jelszával oly könnyed és fölényes módon száműzi a világból és a szívekből a teremtő Istent — ugyanaz a kor a lehető legnyugodtabban és legkorlátlanabbul, magától értetődő dolog gyanánt emlegeti a *művészi* teremtést. Pedig ezzel tulajdonképen önmagával kerül súlyos ellenkezésbe. Mert mit jelent az, amikor a művészt a kép vagy szobor teremtőjének mondom? Azt, *hogy a műalkotás végső és egyetlen igazi okát, forrását, létének értelmét, a művész ihletett gondolatában látom, az ő szabad fönséggel működő szellemi életében találom fel.* Ezzel én még egyáltalában nem tagadtam meg azt, hogy annak a teremtő gondolatnak érzéki formában való testet-öltése ne egy egyetemes és kénytelen törvényszerűség uralma alatt folyt légyen le. Sőt én ép' azt látom és azt vallom: hogy minden igazán teremtő művészi genialitást az alkotás physikai, lélektani, logikai, aesthetikai törvényeinek való, sokszor merőben eredeti és újszerű, de föltétlen engedelmesség jellemez. Ez világos tény, elvitázhatatlan igazság. De mekkora tévedés volna ebből most már arra következtetni, hogy a képet vagy a szobrot tökéletesen *megérteni* annyi, mint tudni, hogy a művész micsoda vegytani törvények szerint keverte el festékeit, micsoda láttani törvények szerint helyezte el alakjait, micsoda anatómiai törvények szerint ábrázolta ki az emberi testeket s az egész mű megalkotásában micsoda lélektani kényszerűségeknek engedett, az igaz és a szép mely formai törvényeinek hódolt! Ugyan mit értesz a Michelangelo Mózeséből vagy a Munkácsy Ecce Homo-jából, ha csak ennyit értesz belőle? Mily teljesen rejtve marad előtted a végső oka, a tovább nem clemezhető, de önmagában elégséges és döntő magyarázata a műalkotásnak: az éltető jelentés, a szervesen szétágazó eszme, és az, amiben ez kigyúlt: az alkotó szellem, a teremtő lélek!

* Heidbg. Káté 26. kérdés.

És most, itt van előttünk egy, minden emberi erőt és értelmet egy végtelenséggel meghaladó, egységes és szerves műalkotás: a világegyetem. Vajjon ezt már nem mérjük ugyanazzal a mértékkel? Erre már azt mondjuk, hogy törvényszerű összefüggéseinek többé-kevésbé pontos földerítése — tehát az, amit, mennyiségben és minőségben egyaránt nagyszerűen, az exact természettudomány csinál — már önmagában kizárja, lehetetlenné és fölöslegessé teszi teremtetésének gondolatát? Véges emberi műalkotásoknak lehet — kell, hogy legyen, a lelkünk egész alkotása megköveteli, hogy legyen — teremtő ihletből származó értelmük, eszmei életmagvuk — csak maga a világmindenség állott volna elő valami vak őstermődésből? A véges emberi szellem teremtő ereje souverain fönséggel érvényesül az alkotásban a törvények egész sorának átszakíthatatlan láncolatán keresztül is — csak ép' magában a világegyetemben volna úr egy, mindeddig csak felében harmadában ismert titokzatos, személytelen mechanizmus: a törvény — nem pedig egy szabad, teremtő, mindenható, örök, végetlen, személyes szellem!

Valóban, hogyha az emberi léleknek nem lehetne és nem volna szabad, ha nem volna joga és ha nem volna kötelessége az isteni világteremtés gondolatáig föllendülni: az azt jelentené, hogy az emberi lélek örökös rabságra van ebben a világban ítélve és hogyha vannak is szárnyai, ezek csak arra valók, hogy velük kalitkája falain véresre verdesse magát. És ez világért sem csak a lélek megismerő, megértő erejének volna fájdalmas, megalázó korlátozása. Mert a lélek nem azért keresi a világban a teremtő Istent, hogy megismerje és megértse őt — hanem azért akarja megtalálni és megismerni őt, hogy befogódzhasseék, hogy uralmába adja magát, és hogy a hódolat, a függés e diadalmas megalázkodásában különbnek, többnek érezze magát az őt környező, fenyegető, szorongató természet egész világánál és *szabadnak* tőle. „*Mit használ tehát nekünk Isten teremtői munkájának megismerése? Azt, hogy jóreménységben legyünk afelől, hogy minket semmi sem szakaszthat el Istentől, mivel minden teremtmény úgyannyira az Ő kezében van, hogy az Ő akarata nélkül semmit sem tehet, de még csak meg sem mozdulhat.*“ * A teremtés hitében — abban a hitben, mely által „*megértjük, hogy ami látható, a láthatatlanból állott elő,*“ (Zsid. 113) — Isten dicsősége jelenti ki magát az emberi lélekbe, hogy kiragadja őt egy sötét, vak, anyagi kénytelenség méltatlan és erőszakos uralmából; hogy emlékeztette őt isteni szabadságára és fölemelje őt abba. A teremtés hite a kijelentés-adta első nagy alkalom arra, hogy ez a „sárba gyúrt kis szikra“ valóban az Isten lényé részesének érezhesse magát, *homo divinusnak* — a Calvin komor arcán mintha látnók az égi fény átcikkázását, amikor ezt a csodálatos szót (Inst. I. kv. V.

* H. K. 28. k.

5.) leírja — homo divinusnak, de csak azért, hogy ugyanabban a pillanatban teljes megalázkodással omolják trónja zsámolyához: „*Te vagy egyedül az Úr.*”

2. Ámde az igazi keresztyén hit nem érheti be a teremtés elszigetelt gondolatával: neki még sokkal „*mélyebbre kell hatolnia*”. (Inst. I. kv. XVI. 1.) Mert ne felejtjük, hogy egy legfőbb ok, egy végtelen világteremtő vagy legalább világgalkotó szellem többé-kevésbé elvont gondolatával kibékülhet és sok esetben ki is békül a pusztá természet-filozófiai szemlélődés is, mihelyt egyszer túl merészel nézni az exact természetkutatás természetes korlátain. A keresztyén hit azonban ennél nagyon sokkal többet mond, többet ad és többet kíván az ő második nagy szavában, amely szerint „*a mi Urunk Jézus Krisztusnak örökkévaló Atyja a mennyet és földet, minden bennök levő dolgokkal egyetemben fenntartja és igazgatja is.*” * Ez pedig egészen mást jelent, mint ami értelmet közönségesen szokott neki tulajdonítani az úgynevezett józanész. Mert ez, amint tudjuk, az isteni világfenntartás és igazgatás fölfogásában a legjobb esetben sem igen szokott feljebb emelkedni a Lucifer bölcseségénél:

„Dicsőségedre írtál költeményt,
Beléhelyezted egy rossz gépezetbe.
És meg nem únod véges-végtelen,
Hogy az a nóta mindig úgy megyen.“ **

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De semmitől sem fázik úgy ez a luciferi „világosságához” bölcselkedés, mint hogyha ezen túl még azt is el kellene ismernie, amit alapigénk hívő bizonyágtétele ekkép fejez ki: „*te adsz életet mindnyájuknak . . .*” Tehát nemcsak *adtál*, egykor, a teremtésnek kezdőpontján, kezded egyetlen lökésével időtlen-időknek előtte megindítván az örök életgépet — hanem adsz most, adsz folytonosan, adsz mindörökkön örökké. Egészen más dolog azt mondani, hogy e világnak törvényeit Isten adta és hogy ő — akár a modern alkotmányos fejedelmek — személyesen csupán uralkodik, kormányozni ellenben e törvények által kormányoz, — és egészen más azt mondani, hogy ebben a világban Isten él, a világ életét az ő személyes élete ajándékozza és tartja fenn, és a világnak folyását — a tengerek járásától a szívek mozulásáig — az ő bölcs és mindenütt közelvaló akarata, egy örök szellemi tény kormányozza. Egészen más dolog azt hirdetni egy, máskülönben komolyan hívő természettudóssal, hogy: „*mint a tőkepénzes a munkást, úgy használja fel az élet a mechanikai energiát feladatainak megoldására, anélkül, hogy maga munkát végezne*“ *** és egészen más

* H. K. 26. k.

** Madách Ember Trag. I. szín.

*** Sir Oliver Lodge: I. Magdics i. m.

azt vallani a mi nagy keresztyén tanítónkkal, hogy: „*a természet, igenis, nevezhető Istennek, ha egyszer igazán kegyes — azaz hívő keresztyén — lélekből származik ez a nyilatkozat.*“ (Inst. I. kv. V. 5). — De mondjátok: hogyan is lehetne másképp *otthon* Istene világában a kegyes lélek, mint csak evvel a hittel? Hogy' tudná segítségét kérni, hogy' tudna szabadításában reménykedni, ha csak a törvényeinek alkotmányos szervén keresztül érintkezhetnék vele? Hogy' tudna felkiáltani a hit ősi, örök ujjongásával: „*Uralkodik az Úr, örüljön a föld!*“ (97. Zsolt. 1a) — hogyha a természet törvényeit Istennel egyenrangú, sőt nálánál tulajdonképen magasabb hatalomnak volna kénytelen tekinteni; hatalomnak, mely megtüri őt a tisztelet és az imádat semleges díszhelyén, de nem az uralkodói akarat és a közvetetlen befolyás igazi fejedelmi hatáskörében!? Nem, a kegyes léleknek a természetben egy élő, jelenvaló Isten kell, akinek vannak a halandóktól már fölismert törvényei, de aki több, végtelenül több minden fölismert és fölismerhető törvényénél. A világfenntartás keresztyén hitében egy olyan Isten jelenti ki magát, akinek dicsőségéhez hozzátartozik, hogy működése ne gépies törvényszerűség legyen, hanem folytonos, szabad, teremtő *csoda*: egy, „saját kezével“, azaz „mindenható és mindenütt jelenvaló erejével“*, virágot fakasztó és gyümölcsöt érlelő Isten; egy, önnön erejének és gondolatának forrásaiból testi és lelki életeket árasztó Isten; egy imádságmeghallgató Isten; egy halottámasztó Isten... Mert ez mind, mind egyformán *csoda*, *csoda*, nem Isten törvénye ellenére, hanem azoknak — az ismerteknek és a még ismeretleneknek — *souverain*, teremtő, művészi felhasználásával; *csoda*, mert az Ő műve; az Ővé, mert ő mindezeket „*megcselekedheti, mint mindenható Isten, és meg is akarja cselekedni, mint hűséges Atya.*“** Igen, ez a hitnek az a különleges, az a „*speciális pillantása*“, amely nélkül a kegyes keresztyén lélek, Calvin szerint (Inst. I. kv. XVI. 1.) nem lehet el. Ez a keresztyén léleknek az a hatalmas szárnyütése, amellyel bátran, biztosan és boldogan száguldhatja be a végtelen kicsinynek és a végtelen nagyoknak szédületesen megszámlálhatatlan világait:

„S hol szemem előtt zúgnak el világok,
Út nyílik nékem, és haza találok,
S a titkok eme néma rengetegjét.
Nem bolygom útlan, eltévedt gyerekként.“

(Bárd M.)

3. De nem gondoljátok-é, hogy igen hamar meglankadva e szárnyütés és igen hamar megdermedve a szív e magasságok rideg útjain, ha ez útiban nem ölelné körül elválhatatlanul egy jótévő, meleg

* H. K. 27. kérd.

** H. K. 20. k.

sugárral bevilágított légkör s nem emelné és nem vonzaná a célja felé egy csodálatos, világot átjáró nehézkedési erő? Ugyan mit érnének avval, hogyha a mi hitünk odamutatna ugyan merész újjával a teremtő Istenre, még merészebben föltárná előttünk az ő jelenvaló életének titkát is a világmindenség tükörében, de azután elhallgatna bizonyágtételével és nem ejtené ki a *harmadik*, a legmerészebb szót is: diadalmos feleletét a világ teremtő és fenntartó Urának, Istenének egyénenként való atyai *gondviseléséről*? Hiszen e szó nélkül a mi sóvárgó lelkünk örökre kétségben maradna az ő egyetlen reménysége és legfőbb vigasztalása felől: afelől, hogy a megszámlálhatatlan világok Istene valóban az ő Istene is. Olyan volna lelkünk e szó nélkül, a gondviselés hite nélkül, mint azé a gyermeké, akit kerekrenyílt szemmel hagynak állani a megrakott karácsonyfa előtt, de elfelejtik neki megmondani, hogy az a sok szép, drágalátos dolog, amit a szem ott lát, ami után a szíve sóvárog, ami után a keze reszket — az mind, mind az övé. Mert lásd, Aa, e hit által a mindenek Ura nem kevesebbről tesz tenéked a te szívedben bizonyágot, mint arról, hogy Ő az ő világát nem pusztá kedvtelésből, személyes isteni szórakozásból teremtette és tartja fenn: őnéki azzal célja volt és van, és ez a célja, homo divinus, *te vagy!* Célja vagy, nem úgy, amint vagy, tökéletlen, tisztátalan, bűnös állapotodban; de célja vagy úgy, amint lenned kell: mint az ő képmása, dicsőségének ragyogó tükre, szellem az ő szelleméből. Célja vagy és azért úgy formálta és úgy rendezte be egész világát, hogy benne minden tenéked szolgáljon, minden, ártó és áldó erők, jó és balsors, bú és öröm egyformán az ő dicsőségének tebened lévő tükörét csiszolja, fényesítse; úgy rendezte be világát, hogy te megértsd belőle, mennyire szemefénye néki ez a tükör, mennyire félti, óvja azt — mennyire *szeret téged!!* Igen, a szeretet, ama világerő, melyről Dante, a maga észbontó látomásainak legvégső akkordjaként oly fölségesen zengi:

„Elérni azt nem bírtam képzetemmel!
De, mint kerék, egyenlőn forogott.
Ragadta vágyamat a szeretet, mely
Mozgat napot és minden csillagot!” *

ez a világerő, amelyet azonban Jézus Krisztus meglátott nemcsak az égitestek körforgásában, hanem a legszürkébb és leglenézettebb kis élőlények sorsában is: ez a gondviselés. „*Ne féljetek: ti sok verebecskénél drágábbak vagytok;*” ti az egész élő és élettelen teremtésnél drágábbak vagytok az Ő szívének, amelyen — a „gondviselés” szónak gyönyörű, mély magyar értelme szerint — úgy *visel*, úgy hordoz

* Paradicsom 33. ének. (Szász K. ford.)

ott egyen-egyen titeket, hogy minden hajatok szálát is látja és számon tartja: ez és nem kevesebb, egy hajszállal sem kevesebb a gondviselés. Óh, micsoda „fő boldogság“ (Inst. I. XVII. 11.), „a kegyes lélek micsoda megbecsülhetetlen öröme“ (u. o. 10.) az, amikor megszólal a szívben ennek a hitnek csöndes, halk, de győzhetetlen szava: „*hogy fák és fűvek, eső és szárazság, termékeny és terméketlen esztendők, étel és ital, egészség és betegség, gazdagság és szegénység, szóval minden, nem történetesen, hanem az ő atyai kezéből jő*“, „*akiben én annyira bízom, hogy semmit sem kételkedem afelől, hogy mind testi, mind lelki szükségéimet bételjesíti, sőt mindazon rosszat, mit e siralom-völgyben rámbocsát, javamra fogja fordítani.*“ *

* * *

Kedves atyámfiai, én azt hiszem, nem tévedek abban, hogy ez a mögöttünk levő rettentő negyedfél esztendő mindnyájunknak, vagy nagyon sokunknak keresztyén hitét legkeményebben és legközelebről épen a gondviselés oldaláról tette próbára. És épen azért most, végezetül, nem szükség sok szószaporítással kötnöm a szívetekre azt, hogy a gondviselés hite, épúgy, mint maga az egész keresztyénség, mennyire *nem kényelmes és nem okos hit*, aminek talán sok felületes szemlélő gondolja és sok lágy szív akarja is. Nem kényelmes, mert arra tanít, hogy a rosszban legalább is annyira meglássuk Isten vezérlő atyai kezét, amennyire a jóban hajlandók vagyunk felismerni; nem kényelmes, mert a lélektől a lehető legnagyobb önfegyelmet és erőfeszítést kívánja: azt hogy „*légy csendes szívvel és békével — — —*“; és nem okos hit, mert amikor legjobban akarja csitítani a háborgó szívet, akkor odavezeti *a kereszt alá*.

Igen, a kereszt alá! Ott könnyűvé lesz ez a nehéz hit; árva, homályos életutak ott megvilágosodnak; onnan, *csak* onnan árad szerte az egész teremtettségre az a fény, melyben a hit a maga számára győzedelmesen fejt meg a mindenségnek titkait: Isten dicsőségének fénye, az Ő egyszülött Fiának orcájáról. „*Mert úgy szerette Isten e világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta*“ oérette! (Ján. 3., 16.) Úgy, olyan végtelenül, olyan kimondhatatlanul szerette, hogy már amikor teremtő szavával létrehívta ezt a világot és benne önnön képemását: már akkor el volt határozva az ő örök tanácsában, hogy magához is fogja kapcsolni ezt a világot szeretetével és ezt nem a napon és nem a csillagokon fogja fölragyogtatni legdicsőségesebben, hanem egy vérző emberarcon, az ő Fiának arcán. *Teremtés, fenntartás, gondviselés mélységes titkai: mind-mind ebben a fényben világosodnak meg csupán, itt, a kereszt alatt*. S velük együtt és bennük megvilágosodik ama legfőbb és legnehezebb mysterium is, amely mintegy megkoronázza a terem-

* H. K. 26. és 27. kérdés.

tettség dolgairól való keresztyén hitünket: az, hogy Isten a világot is Jézus által teremtette és őt tette mindennek örökösévé (Zsid. 1., 2.). — Óh, hogyha mi igazán rá tudnók magunkat erre a hitre bízni: hogyha mi a világ minden dicsőségének és minden gyarlóságának, minden szenvedésének és minden napsugarának, minden áldozatának és minden átkának értelmét abban, egyedül csak abban látnók, hogy mindezt Isten „a Jézus Krisztus által“ akarta és teremtette így, mert úgy akarta, hogy mi mindezek által Jézus Krisztushoz vitetvén és kapcsolatván, megismerjük őt és eljussunk őhozzá! Hogyha mi ezt a világot egyszer már komolyan és rendületlenül annak tudnók nézni, ami: hatalmas eszköznek Isten dicsőítésére, boldogságos alkalomnak az örökélet, az ő Fiában való élet megkívánására, a Jézus Krisztus örökségének: — akkor, nos akkor bizonyosan tudnánk „mindennemű viszontagságban tűrők, a boldogságban háládatosak, a jövőt illetőleg pedig hűséges mennyei Atyánk iránt jöreménységben lenni afelől, hogy semmi sem szakaszthat el minket az ő szeretetétől!“ *

Legyen hát ez a hitünk és ez a hitvallásunk! Ámen.

Révész Imre.

III.

Isten és az erkölcsi világregend. **

Róm. 3., 23. Mert mindenek vétkeztek és az Isten dicsőségétől elmaradtak ...

A vallás alapjairól szóló mostani predikációink két elseje úgy tárta elénk Istent, mint az üdv örök kútfejét és vele szemben az embert úgy, mint ennek az üdvnek az Isten gondolatában öröktől fogva elválasztott jegyesét, aki önmagában az Istenséggel való lényegrokonságot megérezvén, a hit bizonyosságával tör e felé az örök kútfő felé. Harmadika úgy mutatta fel Istent, mint világtéremtő gondviselő atyát és vele szemben az embert úgy, mint e gondviselés féltve szeretett tárgyát, Istennek gyermekét. Mai feladatunk pedig Istennek az erkölcsi világregendhez való viszonyában azt megvilágítani, hogy Ő a tökéletes erkölcsi szentség; az ember pedig vele szemben kárhozatban fetregő szegény bűnös, aki kimondhatatlan sóvárgással vágyakozik e felé a tökéletes szentség felé, amelyben saját eredeti természetét érzi meg. Ennek a megézésnek tényleges erkölcsi állapotunk felett való öntudatrajutása csillámlik fel alapigénkben: hogy „mindenek vétkeztek és

* H. K. 28. kérdés.

** A cyclus negyedik darabja.

az Isten dicsőségétől elmaradtak.“ Ebben nem kevesebb, mint az a nagy gondolat nyer kifejezést, hogy az erkölcsi világban az ember értékének mértéke az Isten dicsősége, azaz szentsége. Erre a mértékre ugyan a tapasztalati erkölcsstan csak homályos utalásokat mutathat fel (I.); de a vallás ezt már kifejezetten alkalmazza (II.); az egyetemes benső fejlődés érdeke pedig szükségképen megköveteli (III.). Ennek a követelésnek mysticum nyilvánul meg abban a mélabús ádventi hangulatban, mely az emberiség egész történetét átlengi.

I.

Olyanok vannak, akik azt tanítják, hogy vallás nélkül fennállhat az emberi társadalom, sőt, hogy a vallás még gátolja is a helyes irányban való erőteljes fejlődést: de olyanok nincsenek, akik az erkölcsöket feleslegeseznek, vagy éppen haladáselleneseknek mernék hirdetni. Azt ugyan egyre többen kezdi tanítani, hogy a mai keresztyén erkölcsök, mivel a valláson alapulnak, károsak a haladásra, vagy legalább is feleslegesek; de valamiféle erkölcsstant, bölcsészeti vagy természetit, ezek is szükségesnek tartanak. Mint ahogyan a tapasztalat is mutatja, hogy törvények nélkül egy állam sem állhat fenn. Ezek az állami törvények pedig annál inkább erkölcsszabályozóknak is tekintendők, minél inkább függetleníteni akarja valaki az erkölcsöt a vallástól. A vallástalan embernek kizárólag az állami törvények a tételes és szentesített, egyetemes érvényű erkölcsi törvényei, melyek az államnak minden polgárát egyaránt kötelezik. És mégis mit látunk? Nem egy olyan tételes törvénye van minden államnak, amely a gyakorlatban sohasem valósult meg teljesen és akárhány olyan, amelyiken a legbecsületesebb és köztisztelőbb álló honpolgár is minden lelkiismereti furdalás nélkül túlteszi magát, ha teheti. Ez pedig, akárhogyan formulázzuk is, akár úgy, hogy a gyakorlati élet elmarad a törvényes követelmények mögött, akár úgy, hogy a tételes törvények magasabb követelményeket állítanak fel, mint ami a gyakorlatban tényleg megvan és meg lehet, mindenképen azt jelenti, hogy a gyakorlat és elmélet, vagy mondjuk, a valóság és eszmény között bizonyos szakadék van.

Még nagyobb lesz azonban e szakadék, ha meggondoljuk, hogy a tételes törvények mindenütt a világon csak a tapasztalati erkölcsstannak azt a minimális követelményét állapítják meg, amely nélkül a társadalom fennállása már komolyan veszélyeztetve volna. Minden nép erkölcsi eszményei sokkal felette állanak tételes törvényeinek. Mindenütt a világon súlyos sértés volna, ha valakinek a jellemét a büntető-törvénykönyvvel mérnék. A közfelfogás sokkal, de sokkal többet kíván a becsületes embertől, mint azt, hogy a büntető-törvénykönyvvel ne jusson összeütközésbe. És sokkal, de sokkal több dolgot tart bűnnek,

mint amennyit a tételes törvények annak mondanak. Ha tehát a tételes törvények erkölcsi mértékét tényleges erkölcsi állapotunk sokban nem éri el, erkölcsi eszményeink pedig mindenben túlhaladják, akkor könnyű elképzelni, mily óriási távolság van erkölcsi életünkben a tényleges valóság és az eszményi állapotok között.

Ennek a nagy távolságnak alapján most már azt hiszem, a metafizikai ábrándozás minden gyanuja nélkül tényként állapíthatunk meg két dolgot. Az egyik az, hogy erkölcsi eszményeinktől mindnyájan elmaradtunk. A másik pedig az, hogy nagyobbra vagyunk hivatva, mint amit eddig elértünk, sőt mint amit a véges viszonyok között egyáltalán elérni lehet; azaz, hogy erkölcsi céljaink a tapasztalati valóságot végtelenül meghaladó magasságban vannak kitűzve. Ez a két megállapítás pedig mintha arra utalna, hogy a mérték és az erkölcsök nem egy mester tervei szerint készültek . . .

Az ember a saját erkölcsi eszményéhez való viszonyában valósággal olyan, mint mikor a gyermek felöltözik atyja díszruhájába. A ruha viseltes egy kissé és épen nem testhez álló. Ez azonban nem a szegénység jele, hanem épen a gazdagságé és nagyrahatottságé. Mert, ha a szegénység jele volna, akkor a ruha előbb-utóbb csak elválnék, vagy a gyermek kinőne belőle; de épen ellenkezőleg történik: a ruha mindig szebb és nagyobb lesz, úgy, hogy a gyermek sem elnyűni nem bírja, sem belebőgni nem tudja. Pedig mily nagyön szeretne belebőgni! Mint amily türelmetlenül szeretne a kis gyermek már felnőtt ember lenni: úgy vágyik az emberiség is, ez a nagy gyermek, az életnek valami sejtelmes teljességébe belejutni. Aristoteles azt tanítja, hogy e világnak, melyben az eszme és anyag örök harcát vívja, minden pontja az Isten felé törekszik, mint cél felé, aki a világ határán túl székel, a csillagok fényhona felett, örök békeességben. De, hogy e tanítás mögött az a gondolat áll, hogy a világ a maga határán túl soha nem emelkedhetik, ezt világosan hirdeti Icarus meséje.

II.

Azt az erkölcsi mértéket, amelyre a tudomány alapján csak következtetni lehet, a vallás már kifejezetten alkalmazza. „Legyetek szentek, mert én, az Úr, a ti istenetek, szent vagyok“, azt mondja az ótestámentom (Lev. 11., 45.; 19., 2.; 20., 26.). Ez ugyan ott még csak azt jelenti, hogy aki a tiszta és sérthetetlen szentségű Istenhez közelíteni akar, annak az ő vallási tisztasági törvényét, melyben természetesen az erkölcsi benne foglaltatik, tökéletes pontossággal és hűséggel meg kell tartani; de már ebben benne van lényegében az, amit a fejlődés tetőpontján az újtestámentom (Mt. 5., 48.) mond: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ Ez már abszolút mérték,

tehát abszolút célkitűzés is. Oly célt tűz ki elénk, aminél magasabb már nem lehet: hogy t. i. életünk hű megvalósítása legyen annak az isteni szeretetnek, mely a tökéletesség ezer aranykalászu kénéjének átölelő kötele (Kol. 3., 14.). Erre a magasságra még feltekinteni is szédítő; hozzámérni pedig tényleges erkölcsi állapotunkat egyenesen megsemmisítő.

Ennek a mértéknek alkalmazásából következik, hogy a vallás szemében a bűn is egészen más, mint a tudományban. Ami u. i. a tudomány világánál csak az eszményektől való elmaradás, az a vallás szemében a szent Istentől való elszakadás, tehát Istennek és hivatásunknak gonosz elárulása. És ami ott a társadalmi együttélésre való alkalmatlanság, az itt lényegünkéből és őseredeti természetünkéből való kiforgatottság, vagy, mint a régi ref. hittan mondja, veszettség, tehát kárhozat. És ez magyarázza meg az első ember esetéről és az eredendő bűnről szóló tant. Mert míg ez az állapot a tudománynak alulról felfelé néző szemében bár nyomasztó és orvoslásra szoruló, de mégis egészen természetes; addig a vallásnak égi magasságokból reánk sugárzó tekintete előtt merőben természetellenes. Azaz: istenellenes. Hogy is lehetne természetes, hogy is lehetne Isten akaratából folyó az az állapot, a melyben azokat, akik a legszorosabban összetartoznak, akiket a legszentebb, a legbensőbb, a legmelegebb kötelékeknek ezer aranszála fűz egymáshoz, atyát és gyermeket, Istent és embert egy kárhozatos, egy áthidalhatatlan szakadék választ el egymástól? És miért kell nekem e természetellenes állapotban élnem? . . . Mert benne születtem, mint ősatyáim is mind, mind, akik anyától születtek. Tehát az első szülőtől szállt rám ez az állapot kárhozatos örökségképen, akik ördögi csábításnak engedve bűnbe estek.

Csodálatos meglátás, mélységes isteni kijelentés van ebben a történetben. Hogy az ember a bűnösségnek nem szerző oka, hanem áldozata. Megsiratni való áldozata. Hogy a bűn oly hatalom, mely, miután az embert megejtve, Istentől elszakította, kárhozat alatt tartja és többé nem engedi őt visszatérni üdv Urához, akihez oly igen vágyakozik. Hogy a bűn ellenség. Ellensége elsősorban az Istennek, akitől kedves gyermekét elszakította; de azután az embernek is, akit megcsalt és folyton csalárd ígéretekkel tart fogva. És ebben van az embernek egyetlen reménysege arra nézve, hogy kárhozatos állapotából megszabadulhat és Istenével újból egyesülhet. A közös ellenség ellen folyó kemény harc még az elesettség kárhozatos állapotában is összekötve tartja őt Istenével. Bármily szédületes is az a szakadék, ami őket elválasztja, mégis egy fényes aranyhíd húzódik át rajta az égtől a földig: az a hit, hogy Isten nem hagyja kárhozatban elesett gyermekét, hanem megváltja belőle. Eljő hozzá, lehajol érte, összetöri rabláncait, felemeli fejét a porból és megkoronázza üdvösséggel, dicsőséggel. Azzal a dicsőséggel, amelytől annyira elmaradt.

Igy az az Istenhez törekvés, amiről Aristoteles szól, a vallásban váltságvágy formájában jelentkezik. Ott él ez minden vallásban és minden szívben több-kevesebb tudatossággal. Utolérhetetlen dalnokai ennek a próféták. És kimeríthetetlen, örökké az élet melegével lobogó forrása a biblia. Helyenként valósággal a szenvedély tüzével tör ez ki belőle. „Oh, bár megszakítanád az egeket és szállanál alá“ (Jes. 64., 1.), ez az ótestámentom alaphangja. A bölcselek csak látják a világnak Istenhez való vágyódását: a próféták érzik is,

III.

Ezt az olthatatlan váltságvágyat szokás a végesség, a vak és kényszerű természet kegyetlen nyomásának kínos érzetéből, vagy a bűntudatból és bűnbánatból származtatni; de eredeti forrása nem itt keresendő, hanem a léleknek valami titokzatos ösztönében. Hiszen világos, hogy állapotát, bármily nyomorult legyen az, csak az érezheti nyomasztónak, aki előtt valami jobbnak a lehetősége már felcsillámlott. És jellemző, hogy a biblia sem a bűnesetre viszi ezt vissza, hanem az üdvigéretekre. A bűnesetnek itt egészen más a jelentősége. T. i. arra a tanításra világít rá, mint szükségképeni előfeltételére, amit a kátéból ismerünk, hogy Isten az embert szentségben és ártatlanságban teremtette. Tehát a bűn bűn és kárhozatban lefentrángó ember eredetileg részese volt az isteni szentség teljes üdvösségének és dicsőségének, amitől csak az eset következtében fosztatott meg, vagy, mint alapigénk igen jellemzőleg kifejezi, „maradt el“. Ebben a szemléletben pedig egy olyan lelki tapasztalat nyilvánul meg, mely épen a belső fejlődésnek egyetlen biztos alapja. Nevezetesen annak megérzése, hogy az erkölcsi tökéletességnek ez az állapota, melynek dicsőségére vágyunk, nemcsak messze távolban levő eszményi célunk nekünk, hanem valóságos őseredeti természetünk is. Így érthető, hogy e tan, mely ellen ma sokan, mint valami lenyűgöző sötét pessimismus szülője ellen, oly nagy ellenszenvet éreznek, tulajdonképen a legtökéletesebb optimismus szülője lett. Mert ha százszor bűnben születtem is, ha százszor megromlott természetem van is, ha százszor hajlandó vagyok is természetből minden rosszra és idegen minden jótól: mégis érzem, hogy nem ez az én igazi természetem, hanem amaz, a jó, a tiszta, a szent. Ha a tényleges viszonyok megfosztottak is tőle, de ősi, elvülhetetlen, mert természeti, jog szerint igényem van rá. Én nem úgy loptam az égi tüzet Prometheus módjára, nem úgy akarok feltolakodni az égbe, mint idegenbe, a gigások módjára: én lelkem legmélyén Atyám lelkének egy szikráját rejtegetem, én „haza“ vágyom.

Hogy ez így van, azt legvilágosabban szemlélteti az a mód, a hogyan a váltságvágy az ótestámentomban kialakult és az újban meg-

valósult. Különösen jellemző e tekintetben az „első ember“, azaz Ádám és az „utolsó ember“, azaz Krisztus párhuzamba állítása. Az elvesztett tökéletességre visszavágyó lelkek sóvár szemei már előre látták Őt, ihletett ajkai már előre leírták felséges személyét, isteni dicsőségét, aki a kígyónak fejét meg fogja törni és békességnek királya lesz e földön. A neve: Embernek Fia. Azaz: mindazokat az isteni tulajdonságokat, amelyekkel az elveszett paradicsomot e földön helyreállítja, mint ember fogja hordozni. Amit tehát az „első ember“ elveszített, azt az „utolsó ember“ visszaszerzi nekünk. Mert, hogy utolsó ember, ez azt jelenti, hogy ügyünk végkifejlődését Ő hozza meg, de Ő tulajdonképpen Ádámnál előbb született, Ő a mi elsőszülött testvérünk és így Góelünk nekünk, azaz Megváltónk, akinek természetes hivatása, hogy elvesztett ősi örökünkbe visszaültesse bennünket. Ő is kijön a Paradicsomból, mint Ádám; de ő nem úgy űzetik ki, mint bukott gyermek, hanem úgy jön ki egyenesen az Atyának kebeléből, mint szerelmes Fiú, a mi elvesztett örökségünk csorbítatlan birtokában; úgy, hogy az elveszett Paradicsom helyett az egész Mennysországot lehozza a földre. Közénk, égbe vágyó emberek közé; az ő elesett bűnös testvérei közé. Hogy letörölje rólunk a bűnnek bélyegét és visszategye ránk az Ember Fiának dicsőségét. Betöltse rajtunk az Isten erkölcsi mértékét.

*

Ime, k. a. f., ez a Siralomvölgye, amelyen mi oly megromlott, kínos és szinte reménytelen viszonyok között küzdünk, vérzünk és verejtékezünk, a Paradicsom és Mennysország közé van beékelve. Akármerre emeljük szemünket, a véres ködökön át mindenütt az Isten atyai arca ragyog felénk. Amott a szerelmében megcsalt, elárult Atya fájó tekintete; emitt a megbocsátó, mindent elfedező Atya szerető, hívó mosolya. Ez a hívó mosoly, ez az ő dicsősége, mely a legbájosabb fényben a betlehem-i pásztorok körül ragyogott. Ez a mi erkölcsi hivatásunk mértéke és célja: Isten atyai szerelmének bennünk való megdicsőülése. Ámen.

Kolozsvár, 1917. dec. 22.

Dr. Kecskeméthy István.

VALLÁSOS NEVELÉS.

Rajzok egy ifjúsági munkából.

I.

„Más juhaim is vannak nékem . . .“

Egyik vidéki városban két évig voltam különböző középiskolákban hitoktató. Főként az állami főgimnázium diáksága körében nyílt alkalmam arra, hogy intenzívebb pásztorációs munkát végezzek. A körülmények úgy hozták magukkal, hogy ez a munkám nem korlátozódott kizárólag csak a *református* növendékeimre, hanem kiterjedt mindenfajta felekezet diákságának egy részére is.

Jelen sorommal az lenne célom, hogy számot adjak arról a munkáról, amelyet ebben az említett tágabb körben nyílt módomból végezni. Abban a reményességben teszem ezt, hogy ennek a munkának a speciális volta egyrészt többeket érdekelni fog, másrészt esetleg indíttatást és útmutatást nyújthatok vele hasonló jellegű munkára.

Egyébként az ottani főgimnáziumi cserkészmozgalom volt az a keret, mely munkám számára az alkalmat adta. Az a lelkigondozás, melyet ref. növendékeim körében teljesíthettem, bizalmi alapul szolgált a cserkész diákság számára az iránt, hogy egy felekezeti szempontból exponált embert kérjenek meg egy olyanra, felekezetileg semleges, ügyvezetésére, mint a cserkészmozgalom.

Mikor a cserkész-csapat vezetését átvettem, két célt tűztem magam elé irányadóul. Az egyik az volt, hogy óvakodni fogok minden olyan cselekedettől és irányítástól, mely a csapat felekezeti semlegességét megsértené. Másrészt viszont elhatároztam, hogy a csapat egészére kiterjedő lelkigondozást fogok megindítani és folytatni, amit lehetetlen más alapon felépíteni és hathatóssá tenni, mint *vallási* alapon.

Ezek a szempontjaim a következő gyakorlati megoldásokban valósultak meg: Szerveztem olyan összejöveleteket, melyek a fiúkat felekezeti csoportokra különítették el; viszont gondoskodtam olyan összejöveletek állandósításáról is, melyek az egy *egység* látókörét szolgálták.* Ilyen módon jöttek létre külön-külön a *protestáns* (lutheránus, refor-

* Magától értetődőleg ezek az összejöveletek csak a lelki gondozói cél érdekében tartottak. A speciálisan cserkészképzés más alkalmakkor történt.

mátus és unitárius), a róm. *katholikus* és *zsidó* cserkészek „bibliakörei.“ Ezek hetenként egyszer rendeztek találkozót tagjaikkal. Közös gyűlésre havonként jöttünk össze.

Megjegyzem, hogy abban az előnyös helyzetben indíthattam, tőlem független, munkának mindezen bibliaköröket, hogy mindenik számára már jóval előbb kinevelődött a fiúk közül a megfelelő *vezetőgárda*. Különböző irányból jövő hatások munkáltak közre kedvezően e tekintetben.

A *protestáns* fiúk közül a saját, előbbeni pásztorációs munkám toborzott össze, vallásos életre eljutott személyiségekből egy kis csoportot. És bár előbbeni munkámmal igyekeztem megmaradni református növendékeim körében, mégis örömmel láttam, hogy a ref. diákok életének hatása a többi protestáns diákok körében is érvényesült.

A *zsidó* bibliakör számára az a tény nevelt fel egy megfelelő vezetőt, hogy az egyik zsidó cserkész rendszeresen eljárógatott, még a cserkészkedésem előtti időben, a növendékeimből alakított bibliakörömben, melyben a *zsoltárokat* tettük tanulmánytárgyává. Ez a részvétel megragadta az illető ifjú lelkét és egy „igaz izraelitát“ nevelt belőle, aki a Dávid és Esaiás komoly hitével és imádságos lelkével bírt.

A *katholikus*-kör részére azáltal sikerült vezetőket nevelni, hogy egy budapesti *komoly, katholicus keresztény cserkészdiák* ismerősömet a nyári szünidőben lehívtam hozzánk, hogy kath. fiaimmal kurzusszerűleg foglalkozzék. Az eredmény nem maradt el. Csakhamar megmutatkozott egyesek életében a komoly, vallásos fordulat.

A bibliaköri munkák tehát minden vonalon megindultak. A *prot.* kört hol magam, hol a fiúk vezették. Tárgyuk: evangéliumi szakaszok megbeszélése a saját életünkre való alkalmazásban és közös imádkozás keresztény életünk és munkánk áldásáért. A róm. *kath.* fiúk összejevetelésének vezetése saját körükből telt ki egészen. Tárgy: a Káldy—Tárkányi-féle magyarázatos bibliából evangéliumi szakaszok s azok magyarázatának olvasása és megbeszélése; továbbá Sik Sándor egy ügyes ifjúsági könyvének tanulmányozása, éneklés, közös imádkozás s végül alkalmilag különféle közös lelkigyakorlatok (pl. gyónáshoz való előkészület). A *zsidó* bibliakör, az említett ifjú vezetése mellett ószövegségi történeteket, majd *zsoltárokat* tanulmányozott. Én magam időnként hol egyik, hol másik kör néma látogatója voltam.

Sohasem láttam olyan nyilvánvalóan és sohasem tapasztaltam olyan élénken azt, hogy ebben a mi világunkban *nem az a legnagyobb baj, hogy különböző felekezetekre tagozódva élünk, hanem az, hogy az egyes felekezetek tagjai nem állanak tényleg annak a világ- és életnézetnek a talaján, amit hirdetnek és felekezeti öntudatuk, ha van, nem vallásos erőkből táplálkozik, hanem pártérdekből és elfogultság-*

ból: mint ahogyan láttam és tapasztaltam ebben a mi kicsiny társadalmunkban, ezeknek az ifjaknak az életében és egymáshoz való testvéri viszonyában, mint akik komolyan vették apáik hitét annak minden erkölcsi konzekvenciáival.

Bármily nagyra veszem is református hitemet s bármennyire örömmel szenteltem volna erőmet arra, hogy *ennek* a hitnek legyek a misszionáriusa cserkészeim között is: vezetői megbízatással ilyen irányban nem élhettem vissza, *s nem tehettem azon a helyen valami jobbat, minthogy ilyen módon szolgáljam a különböző felekezetek fiai között az élő Isten ügyét és felségjogát. Sőt: a köztük töltött időnek nagyszerű tapasztalataiból olyan hatalmas indítást nyertem, hogy — minden felekezeti öntudat dacára is — képes lettem volna kizárólag arra áldozni minden erőmet, lelkesedésemet és időmet, hogy ilyen irányú ébresztés szolgálja legyek a magyarhoni ifjúság körében.*

Ha komoly érdek az, hogy az egyes fiúk lelki életének fejlődésében ne legyen akadály az, hogy felekezeti öntudatukat sértő módon forsziroztassék az náluk, ellenben felekezeti élet- és világnézetük legyen annak természetes és hagyomány hű talaja: épúgy meg kellett azt óvni minden egyoldalúságtól, türelmetlenségtől, testvérietlenségtől.

Az előbbi érdek oly korrektül láttatott el, hogy az egyes hitoktatók részint semmi kifogást nem emeltek munkánk ellen, részint egyenesen kitüntető elismeréssel emlegették többi tanítványaik előtt (többek közt épen a róm. kath. vallástanár is).

Az utóbbi cél érdekében közös összejöveleteket tartottunk. Ezeken az lebegett előttünk, ami összeköt s nem az, ami elválaszt; amiben egyetértünk s nem amiben külön véleményen vagyunk. Minden egyes ilyen alkalmat igyekeztünk felhasználni annak a szemléltetésére, hogy *több és nagyobb az, amiben egyek vagyunk, mint amiben eltérünk.*

Az ilyen összejöveletek programja kettős volt. Egyrészt olyan jellemnevelési kérdéseket beszéltünk meg nyíltan és őszintén, melyek közös nehézséget jelentenek minden ifjú életében. A kérdések vallási vonatkozásait sohasem mulasztottuk el kiemelni és hangsúlyozni, de mindenkor egyetemes látókör alatt. Másrészt ezeket az alkalmakat használtuk fel arra, hogy közösen imádkozzunk egymásért, nemzetünkért és munkánkért.

Tudom, hogy sokan vannak a keresztyének között is, akik a közös imádkozásnak, az ú. n. „imaóráknak“ nem hívei. Nekem, egyénileg, több okom van arra, hogy a közös imádkozást nagyrabecsüljem. Láttam, mennyire fokozza az együttimádkozók közösségérzését. Nagyszerű volt tanúja lenni annak, hogyan imádkoztak gyermekifjak úgy, hogy nem bántották meg vele egymás vallásos érzését. Az önnevelésnek is hathatós módja a közös imádkozás. Továbbá sokaknak könnyebb figyelmes lélekkel közösségben imádkozni, mint magánosságban. *Isten jelen-*

létét hatalmasan lehetett átélni ilyen közösségben. Végül az a tapasztalatom, hogy Isten, paedagogiai okokból, ahhoz köti az Ő áldásainak közlését, hogy kérjük Tőle.

Egy bizonyos: beteljesedett rajtunk a 133. Zsolt. igazsága: *Ime, mily jó és mily gyönyörűséges, mikor együtt lakoznak az atyafiak . . . Csak oda küld áldást az Úr és életet örökké.*

Mindezen munkánknak a gyakorlati hatása megmutatkozott az ifjak megváltozott egyéni életében, testvéri közösségük ápolásában, másokra gyakorolt hódító erejükben és Istennek közöttünk való nagyobb dicsőségében.

II.

Egy munkatárs.

Egy tanár sohasem juthat olyan baráti közelségig a diákember szívéhez, mint egy másik diák. Azért egy tanárnak, ha az ifjúságra hatni akar, nem lehet jobb munkatársa, mint egy-egy diák, akit céljainak megnyert.

Középiskolai munkámban tapasztalhattam egy ilyen támogatásnak nagy jelentőségét: egy hetedik gimnazista tanítványomnak a szolgálatában. Szelid atca most is elöttem van, amint velem együtt örvend, vagy szomorkodik a diákpásztoráció ügyén. Azóta már ott nyugszik a teste valamelyik isonzómenti katonasírban, úgy, ahogy sejtette; a lelke pedig megtért Urához, úgy, ahogy komolyan hitte.

Nemcsak tanítványom volt ő: munkatársam is. Nemcsak keresztyén testvérem, de barátom is. Az evangélium ereje kapcsolta össze szíveinket egymással. Rövid két év leforgása alatt régen közel jutottunk egymáshoz. Az egész rövid földi életéből ez a két év volt az, amit nekem adott. De ezt igazán nekem adta. Most már az Örökkévaló Mestertől tanulja, immáron nyilvánvalóan azt, amit a földi Mestere olyan töredekésen, mintegy földi tükör által próbált megláttatni vele.

Itt kapta azt a kicsiny diákcsoportot is, amelyik olyan szeretettel csüngött rajta: atyjának, bátyjának, papjának tekintette őt. Akiknek gondozását örömmel fogadta fel, mitután csendes óráiban meghallotta Urának titkos, kérő szavát: „Legeltesd az én báránykáimat.“ Itt hagyta, mert „többre bízott ezek után“.

Mikor ahhoz az intézethez kerültem hitoktatónak, amelyiknek ő is tanítványa volt, semmi nem sejtette velem, hogy kevés számú diákjaim közül épen ő lesz az, akihez olyan erős szálak fognak rövid időn fűzni. Nem volt ú. n. jótanuló. Nagyon is közepes diák volt, akit nem hevített később sem nagyobb ambíció. Szelidarcú ifjú volt. De a diákélet pajkosságaiból szívesen vette ki a maga részét. Mint később meg-

tudtam tőle, megismerkedésünk idején épen azon a ponton volt, hogy egy végzetes lépés megtételében is engedjen társai csábításainak; ami azonban végül mégsem következett be.

Minden vasárnap reggel ú. n. exhortáción találkoztam felsőbbosztályú diákjaimmal. Eleinte nem ismertem még közelebről egyiket sem. Csak úgy általánosságban beszélgettem nekik az első hónapokban a diákélet szokásos bűneiről és az evangélium segítő erejéről. Elmondtam nekik, hogy mit jelent egy keresztyén ifjú életében a bibliának komoly, egyéni használata és az imádkozó élet hatalma. Egyenlően figyeltek szavaimra. De a Lélek munkája különböző volt. Ámde még jóideig kellett türelemmel várnom arra az időre, melyben megtudtam, hogy bizonyágtételeimnek csendes, titkos hatása van.

Az exhortációkon és hittanórákon kívül még egy rendszeres alkalom hozott össze diákjaimmal. Minden péntek este megvoltak híva hozzám egy kis barátságos teára. Ez az együttlét rendszerint igen meleg és hosszú volt. Uzsona után beszélgetés, zongorázás, ének, társasjáték járta és közvetlen a bucsúzás előtt felolvastam előttük egy-egy nyiltarcú bibliai szakaszt minden magyarázat nélkül és végül imádkoztam velük. Ez az alkalmat szántam arra, hogy diákjaimat igazán megismerhessem és velük összelelegedjem. Meg is volt a kellő fesztelenség. De épen ezért szemtől-szembe láthattam hosszú ideig, hogy az evangélium nem veti gyökeret a szívükben. De legalább minden „péntek este“ megszabta a „vasárnap reggeli“ beszélgetés témáját és célzatát.

Sokáig nem vettem észre semmiféle változást szóban lévő B. J. barátomon sem. Később megtudtam, hogy már jóval előbb, mintahogy az nyilvánult volna, belső küzdelem indult meg lelkében, sőt a döntés is megtörtént az evangélium javára. B. J. csak az alkalomra várt, hogy erről előttem is vallomást tegyen. Ez az alkalom csakhamar meg is jött.

A VII. osztályban három növendékem volt. Köztük B. J. is. A másik kettő igen cinikus fiú volt. Az összes többi osztályokban imádkozással kezdtem és végeztem óráimat. Ennél a kis csoportnál, melynek két tagjáról nyilván tudtam, hogy milyen lenéző véleménnyel vannak az imádkozásról, nem voltam képes imádkozni. Egy alkalommal épen a két cinikus ifjú hozakodott elő mégis azzal a kérdéssel, hogy miért nem imádkozom az ő órájukon is. És én nem hallgattam el előttük az igazi okot.

Óra után B. J. kísért hazáig. Meglepetésemre ő is azon a véleményen volt, hogy imádkoznom kellene náluk is.

— Hát nem tudja — kérdeztem tőle —, milyen véleménnyel vagyok én az imádkozásról?

— De igen — felelte — s épen ezért csudálkozom, hogy nem tetszik imádkozni nálunk is.

Nem sikerült őt meggyőzőnöm álláspontom igazsága felől. De megtudtam valamit, ami eddig nem jutott tudomásomra. B. J. ugyanis így folytatta:

— Még sohasem hallottam úgy gondolkozni az imádságról, mint Ön gondolkozik. Mikor exhortáción először beszélt a bibliaolvasásról és imádkozásról, én aznap este elővettem az öreg, elhanyagolt bibliánkat és olvasni kezdtem. Csodálatosan hatott rám. Úgy éreztem, hogy a mondatai nekem szólnak épen és senki másnak. Azután imádkoztam is. Életemben először a saját szavaimmal és a magam szíve gondolatait. Még sohasem tapasztaltam olyan felemelő érzést, mint akkor. És azóta mindennap megteszem ugyanezeket. Sőt azóta már egy kis bibliakört is szerveztem cserkész-fiúkból. (B. J. is cserkész volt.) Már többször olvastuk együtt a bibliát. És a fiúknak nagyon tetszik a dolog. Egyéb-ként minden este együtt sétálok a cserkészekkel és amit tiszteletes úrtól az iskolában hallok, mindig elmondom nekik a saját szavaimmal...

Ki tudná leírni azt az örömet, amit én ezeknek hallattára éreztem?

Ettől kezdve megváltozott némileg a péntek esték jellege is. B. J. közölte velem azt is, hogy egy másik tanítványom is elárulta már előtte, hogy nagy változás ment végbe a lelkében az exhortációk hatása alatt. A tanítványaim most már kezdtek beszélni és véleményt formálni a két fiú megváltozásáról. A péntek esteken pedig kevesebb lett a cigarettafüst és több helyet vintak ki a maguk számára a komoly evangéliumi beszédtemák és énekek. Bár a vidámság továbbra is megmaradt és az együttlét fesztelensége is.

B. J. életének a hatása ezentúl, hogy „a gyertyát nem rejtette véka alá” mind nagyobb körre terjedt ki. Eleinte néhány protestáns cserkész barátját nyerte meg a keresztyén élet komoly elkezdésére. Majd egy kis bibliakört alakított protestáns fiúkból. Később ez a bibliakör kibővült más felekezetűek részvétele által. Utóbb az egész cserkész-csapat szellemén érezte hatását, különösen azáltal, hogy a csapatnak csaknem minden egyes vezetőegységét úgy befolyásolta az életével, hogy azok komoly megtérésen menve keresztül, az élő Istennel való közösség útjára léptek és ebben az irányban nevelték a rájukbízottakat is. B. J.-nek oroszlánrésze volt abban, hogy a cserkész-csapat megalkototta a prot., kath. és zsidó bibliaköröket.

A cserkészfiúk minden bizalmas ügyükkel hozzáfordultak. Nagy tekintély volt előttük. Nagyon ügyes cserkész volt. Ő lett a csapat legelső segéd-tisztje. Igen meleg szíve volt. Nem tett különbséget a fiúk között. S amit egyszer megértett és elfogadott, szigorúan keresztülvitte az életében.

A ref. tanítványaim pásztorálásánál is igénybe vettem szolgálatait. Vasárnap reggel a felsőosztályakét megelőzőleg a kis diákok számára volt exhortáció. De B. J. ott ült minden vasárnap reggel már kis diák-

jaim között is. Nagyon szerette az exhortációkat és szívesen elénekelgetett és beszélgetett a kisebbekkel. Azért nem egyszer kértem meg arra, hogy ő tartsa meg helyettem az exhortációt. Örömmel hallgattam őt ilyenkor. Milyen komoly meggyőződéssel beszélt. Mindig a maga élete tapasztalataival illusztrált. És tudott a gyermekek értelmi színvonalán szólni.

Legjobban akkor imponált a bizonyágtétele a fiúknak, mikor már katonaruha feszült rajta. Mert hogy ő neki is be kellett vonulnia. Mint katona, több mint 8 hónapig maradt még élénk összeköttetésben velünk, ott helyben szolgálván és végezte továbbra is áldásos munkáját társai között.

Egy vasárnap reggel azzal a hirrel jött a gyermekek összejövetelére, hogy már ő is benne van a „marsch”-ban és rövidesen elfognak menni. Nagy örömmel ujságolta ezt, mert türelmetlenül várta már, hogy mikor szolgálhat hazájának a harctéren is. Megkérdeztem tőle, nem volna-e kedve, még egyszer, talán épen búcsúzóul szólni a gyermekekhez. Készséggel vállalkozott, bár egyáltalán nem volt elkészülve erre a felszólításra. Míg én a gyermekeknek bejelentettem, hogy B. J. barátjuk fog újra szólni hozzájuk, ő lapozott bibliájában és megállapodott egy textusnál s felolvasta: „Nekem az élet Krisztus és a meghalás nyereség... de ha e testben való életem munkámat gyümölcsöztes, hogy melyiket válasszam, meg sem mondhatom stb...” (Fil. I. 21—24.) BCU Cluj / Central University Library Cluj

Azután elmondta, hogy még nem régen félt attól a gondolattól, hogy neki is el kell mennie katonának és esetleg meg kell hallnia. Azonban mióta Krisztust megismerte, azóta minden megváltozott. Azóta nem fél a haláltól, mert tudja, hogy Urát meg fogja látni. De nem fél az élettől sem, mert megtalálta életcélját Jézus által, hogy t. i. Istenországa számára nyerjen meg emberi lelkeket. Bátran megy tehát a harctérre. Ha ott kell maradnia, legyen meg Isten akarata. Ha visszatérhet: az ifjúságért való munkának fogja szentelni életét.

A gyermekeket mélyen meghatotta szavaival. Kezet fogott egyenkint velük s így búcsúzott el tőlük. Majd víg szívvel énekeltük: „Nincs már szívem félelmére...”

És azután elment...

Azontúl már csak levelei által szólt hozzánk. De azok azután jöttek mindennap.

A frontról írja egyik levelében: „most egy bibliakör szervezéséhez láttam hozzá...” Egy másikban: „el-elnézegetem a lecsapódó gránátokat s valami különös vágy fogja el a lelkemet...” Édes anyját sajnálja csak. Erről minden levelében megemlékezik. Utolsó leveleiből veszem ezeket a sorokat: „... minden levelem olyan lesz ezentúl, mintha az utolsó lenne: közvetlen jobbra tőlünk dühöng a tizedik

Isonzó-i csata s minden pillanatban várjuk, hogy a mi frontunk ellen is kitör a támadás... Az Úr felséges nyugalmat és bátorságot ad lelkemnek; életem nekem az Úr és sokszor csodákat tesz velem... Ha egyszer hazamegyek, de sokat tudok majd beszélni róla, hogy mi volt és mi nekem most is az Úr Jézus Krisztus...“

Nem jött többé haza... „Hazament.“ És Urának mondta el, hogy mi volt neki — Ő. A támadás tényleg áterjedt az ő frontjukra is. Századától ő vállalkozott, mint kadett-aspiránt az első halálos veszélyű őrzőjrat vezetésére. Ebben az őrzőjratban érte a halálhozó golyó. Pedig ezrede még aznap mindenestől és sértetlenül fogságba esett.

Én kedves jóbarátom és testvérem, tanítványom és hűséges munkatársam — nyugodj csendesen. Vizontlátásra — odaát!

Pásztor.

III.

A tékozló fiú.

— Bibliai történet tanítása a III—IV. el. osztályban, —
BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Folyóiratunk első évfolyamában megkíséreltük a bibliai történetek feldolgozásának módját „Sodoma és Gomora“ c. tanításunkban bemutatni. És pedig, amint akkoriban kifejtettük, a jelzett tanításban *minden egyoldalú élességében* óhajtottuk bemutatni a modern vallástanítás azon irányzatát, a mely az *elbeszélés* színes, lebilincselő, meseszerű szövése által óhajtja megragadni a gyermeki lelket, természetesen a maga paedagogiai elveinek korlátai között. [Ezen irányzat kritikáját lásd: „Legendák és bibliai történetek tanítása“ c. cikkünkben, Az Út II. évf. 1. számában. 1916. január.] Ez alkalommal egy másik, a fentebbivel éppen *ellentétes* katechetikai irányzat eljárását óhajtjuk bemutatni, amely a történetet egyszerűen *elolvastatja* a szentírásból, tehát a biblia szavaival tanítja meg azt, s egész eljárását a *fogalmi kifejtés*, tehát a tkp. *tanítás* szempontjából viszi véghez. Természetesen ez az eljárás époly eredményes lehet, mint az első, ha a vallástanítás örök törvényeinek belsőleg megfelel. Ezen a helyen is hangsúlyozni kívánjuk, hogy ha a tanító idegenkedik az elbeszélés színezésétől és a meseszerűségtől, tehát, ha ragaszkodni kíván a Szentírás szavaihoz, akkor okvetlenül *magából* a Szentírásból olvastassa fel a gyermekekkel a történetet és mellőzze azokat a kivonatoló és lapos morállal megfejtelt szerencsétlen tankönyvecskéket, a melyek sem nem gyönyörködtetők, sem a bibliához közelebb nem vezetik a gyermeket.)

Olvastatjuk a gyermekekkel Luk. ev. 15. r. 11—32. verseit, a tékozló fiú történetét. Olvasás után kikérdezzük, hogy mit olvastunk.

1. Kikről van szó ebben a történetben? (Egy apáról és két fiáról.) Mit csinált az ifjabbik fiú? (Kikérte a vagyonát, elment messze földre és eltékozlta azt.) Meddig volt jó dolga? (Amíg pénze volt.) Mi történt vele akkor? (Éhezni kezdett, beállt disznópásztornak, rossz dolga lett.) Amíg jó dolga volt, gondolt-e a szülői hajlékra? (Nem.) Eszébe jutottak-e édesapja tanácsai? (Nem.) Úgy élt-e, mint otthon? (Nem.) Otthon mit kellett csinálnia? (Dolgoznia atyja szolgálatában.) Hát a messze földön? (Nem dolgozott; oktalanul költekezett, evett, ivott és mindenét elvesztegette.)

2. Ki jutott eszébe, mikor nagy bajban volt? (Atyja.) Mit olvastunk, mi jutott eszébe? (Hogy otthon milyen jó dolga van még a béresnek is.) Miért? (Mert atyja nagyon jó ember volt, aki megbecsülte szolgálait is.) Hogy gondolt a fiú Atyjára? Vidáman, vagy szomorúan? Miért? (Mert eszébe jutott, hogy mennyire megbántotta őt, mikor elhagyta s vagyonát elköltötte.) Miért félt? (Hogy örökre elveszítette Atyját és többé soha vissza nem térhet hozzá.) Miért? (Mert Atyja *haragszik* reá s nem fogadja be többé házába.) Mit gondoltok, bizott-e valamiben a fiú ekkor is és miben? (Föltétlenül bizott *Atyja jóságában*, aki még cselédeihez is jó volt.) Miből látjuk ezt? (Abból, hogy elhatározta, hogy visszatér Atyjához és bocsánatot kér tőle.) Remélte-e, hogy Atyja megbocsát? (Igen, mert ő jó.) Ha ti megbántjátok Atyátokat, mit kell tennetek? Ha megbocsát, hogy érzitek magatokat? (Örvendeztek és hálásak vagytok, békességet érezték, hogy újra kedves gyermekei lettetek és újra szeret titeket.) Boldog és jóézés azt érezni, hogy Atyátok nem szeret? Hogy jártok akkor a házban? Miért kerületek őt? Tudtok-e vidáman játszani? *Nincs nehezebb és szomorúbb ézés számunkra az Atya haragjánál.* Remélte-e ez a fiú, hogy Atyja újra fiává fogadja? Miért nem? (Mert nagyot vétkezett ellene.) Mit mondott, miszerint érzi magát? (*Méltatlannak* arra, hogy újra fiúnak neveztessek.) Csak mire tartotta magát érdemesnek? (Hogy Atyja udvarában béres legyen.) Mit érzett ez a fiú? (Hogy bűnös.) Mit tett magával? (Megalázta magát.) Mit kívánt? (Hogy bérese lehessen Atyjának. Azt nem is remélhette, hogy fia lehessen.) Ha már a békeséget is kívánatosnak találta Atyjánál, vajon a fiúságot nem sokkal inkább? (De igen.) Ez a fiú kedvesebb, jobb volt-e akkor, amikor eltávozott hazulról, mint most, hogy vissza akar térni? Mit gondoltok, mikor volt *közelebb* Atyjához: akkor, vagy most? Mi volt az *első lépés*, amely Atyjához közelebb vitte?

3. *Hogy fogadta az Atya megtérő fiát?* (Megesett rajta a szíve...

Eléje futott, nyakába borult, megcsókolta.) Miért volt ilyen jó hozzá? Mit látott rajta? (Először azt, hogy az ő *fia* milyen nyomorultul néz ki, hogy sovány, éhes, rongyos, szomorú. Azután azt, hogy mélyen érzi bűnös voltát, hogy megbánta azt, amit tett. Végre azt, hogy *szíve vágyik Atyja szeretetére.*) Béressé tette-e az Atya a fiút? (Nem, hanem újra a fiáév fogadta.) Mivel mutatta ezt meg? (Felöltöztette szép ruhába, sarut huzatott lábára, gyűrűt az újjára és nagy lakomát rendezett barátaival.) Miért tette mindezt? (Mert örült, hogy fia újra visszatért, hogy meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott.)

4. Hogy fogadta a fiút a *bátyja*, mikor hazajöve megtudta, hogy visszatért? (Haraggal. Nem is akart bemenni a lakomához.) Mi esett neki rosszul? (Hogy atyja kitünteti öccsét.) Mi jutott eszébe öccséről? (A bűne, a rosszasága.) És saját magáról? (Hogy ő mindig otthon volt s hűségesen szolgálta atyját.) Miről panaszkodott? (Hogy nem kapott jutalmat. Még egy kecskefiat sem, holott öccséért a hízott tulkot is levágatta atyja.) Hogy hívják azt az érzést, amely a nagyobbik fiúban ekkor felülkerekedett? (Irigységnek.) Mit nem tud az irigy ember? (Szeretni.) Helyeselte az Atya a nagyobbik fiú viselkedését? (Nem.) Mit mondott neki? (Hogy vigadnod és örülnöd kellene, hogy testvéred újra jóvá lett!)

Rossz volt-e a nagyobbik fiú? (Nem lett rosszabb, mint öccse, ebben jó volt.) Miért ítéljük el mégis? (Mert nem volt benne az a szeretet, ami az atyában.) *Pál apostol* ezt mondja: ha szeretet nincsen énbennem, semmi vagyok. A nagyobbik fiú egész jósága, egész élete semmitérő volt a szeretet nélkül.

II.

1. Ki mondta ezt a történetet? (*Jézus* mondta.) Mit akart Jézus ezzel a történettel? (Tanítani akart.) Hogy hívják ezeket a tanító-történeteket? (Példázat.) Mit akart Jézus ezzel a példázattal tanítani? (*Hogy Isten a megtérő bűnöst magához fogadja.* Irjuk föl a táblára! A füzetbe!) Hol van ebben a példázatban szó Istenről? (Nincs szó.) Kiről van szó? (Egy atyáról.) *Ez az atya az Isten.* Hány fia volt ennek az atyának a történetben? (Kettő.) Csak *két fia* van az Istennek? (Minden ember az ő gyermeke.) *A két fiú tehát az embereket jelenti.* Miért nevezi Jézus az Istent atyának, az embereket fiúnak? (Mert Isten úgy szereti az embereket, mint az atya gyermekeit.) Mi következik ebből az emberre nézve? (Hogy úgy szeresse Istent, mint a gyermek atyját és az embereket, mint testvéreit.) *Ez a nagy parancsolat:* (Felirjuk a táblára, a füzetbe.)

Lássuk meg ezt a nagy parancsolatot ebben a történetben. Hogy szerették a fiúk atyjukat és egymást, s hogy szerette az atyjuk őket?

Ebből megtudjuk, hogy *ki szereti igazán Istent s kit szeret igazán Isten?*

2. Először itt van a *tékozló fiú*. Ott volt atyja házában, jó dolga volt, az atyai gondviselés minden jósága körülvette, védte minden ellenségtől, minden rossztól. De a fiú egyszer elhatározta, hogy otthagyja atyját. Neki nem kell a gondviselés, a parancsolás. Egyedül, saját erején akar megélni. Kikéri vagyonát és az atya ki is adja a kincseket, nem bocsátja el üres kézzel, ellátja mindennel, amire szüksége lehet. A fiú elmegy. Szabadnak érzi magát, boldog, hogy neki senki se parancsol, azt teheti, amit akar. Meszire megy, hogy hirt se halljanak róla. Kincseivel megszerez mindent, amiben kedve telik. A mig pénze tart, eszébe se jut az atyai ház. *Mit gondoltok: az atya sem gondolt eltávozott fiára?* Dehogyan nem! Minden nap gondolt reá s lelkében aggodó szeretettel kísérte lépteit. Az atya tudta, hogy mi fog történni. Az atya biztos volt benne, *hogy fia visszatér*. Honnan tudjuk ezt? Ha nem gondolt volna reá, nem fogadta volna olyan örömmel. Ime, az olyan ember, a ki erejében, kincseiben bizva elfordul Istentől, soha rá se gondol és egészen nélküle akar élni. De Isten, aki minden gyereket szereti, az *ilyeneket is látja és kíséri*. Ő mindenki felett örködik és *mindig bizik abban, hogy aki elfordult tőle, az még visszatér hozzá. Isten biztos az ő győzelme felől*. A történet is ezt bizonyítja. A fiú addig-addig élt dologtalan henyeségben, mig pénze elfogyott. Barátai elhagyják s ő egyedül találja magát a világban. Éhség üt ki a vidéken s ő, a gazdag, éhezni kezd; ő az úr, szolga lesz, lerongyolódik, közel áll a halálhoz. S ekkor — eszébe jutott atyja. Az ő jó édes atyja, akinél még a béresnek is jobb dolga van, mint neki most. Magába száll. Belátja, hogy mélyen megbántotta őt, s fáj neki az, hogy rossz volt. Elhatározza, hogy vissza megy hozzá. Nem azért, hogy újra pénzt kérjen, hogy aztán újra elhagyja őt, hanem hogy *megalázkodik előtte*, megbánja bűnét s kérje, ne is arra, hogy fiává, hanem csak hogy béresévé fogadja őt. Mikor elhagyta, azt mondtuk reá, hogy *rossz*. De mikor megbánja, amit tett és visszafordul, akkor már a *javulás* útján van. Ezért *bocsát meg neki s fogadja fiává az atya*.

Aki igazán megbánja bűnét, a ki visszakivánkozik Istenhez, azt Isten magához veszi, örvend neki és fiává fogadja.

3. A *másik fiú*, úgy látszik, *jobban* szerette atyját, mint öccse. Otthon dolgozott, növelte atyja vagyonát, soha el nem fordult tőle. Mikor öccse megtér, hazajön, ő érzi, hogy milyen sokkal jobb volt ő mindig, mint amaz. Most büszkén a szemére vetheti, hogy gonoszul cselekedett atyjuk ellen! De íme, a házban, ~~amely felé~~ ~~körörendve~~ ~~közveteg,~~ vidám zene szól. Az atya örvend a megtért fiúnak! Lehet-e ez? Ő mindig jó volt s az ő kedvéért mégsem csinált atyja ilyen vigasgot soha. Ez a rossz fiú, aki itt hagyta, megcsalta, megrabolta atyját,

s aztán szégyenszemre, rongyosan hazakullogott, mivel érdemelte meg ezt a szeretetet? Szívében irigység és gyűlölet támad öccse ellen. Ő nem bocsát meg neki, be se megy a házba. *Atyjáért*, az Atyján esett sérelem miatt? Nem! *A saját mellőzése miatt*. Jó ez a fiú? Nem, Mert, aki mindig istenesen cselekszik, aki *külsőleg* mindig hű Istenhez, templomba jár, imádkozik, alamizsnálkodik, azt az emberek jónak tartják ugyan, de Isten a *szívet* nézi. Szeretsz-e engemet? ez a kérdés. Az Istent pedig csak az szereti, aki szereti *embertestvéreit*. Aki irigykedik mások szerencséjére, gyűlöli mások haladását, önmagát mindenkinél jobbnak tartja, az nem szereti embertársait és Istent se, csak magamagát. Ez pedig a legnagyobb *bűn*.

4. *Tehát nemcsak a tékozló fiú volt bűnös, hanem a bátyja is*. Isten előtt egy ember sem különbözik a másiktól. *Mind gyarló bűnösök vagyunk*. Egyikünk tetteivel vétkezik, másikunk azzal, hogy szívében nincs szeretet, hogy szive gögös, hideg. Nem csak az a bűnös, aki lop, hazudik, öl; hanem az is, aki emiatt őt megveti s nem igyekszik rajta segíteni, s ha megjavul, nem tud örvendeni rajta.

Mivel pedig mind egyformák vagyunk, nincs jogunk kérkedni erőnyeinkkel, mint a nagyobbik fiú tette. Mi inkább a tékozló fiút kövessük abban, hogy megalázzuk magunkat az atya előtt, mélyen érezzük, hogy ő mennyivel jobb nálunknál s mennyire méltatlanok vagyunk jóságára. *Alázatosnak lenni*: erre tanít Jézus.

5. Mert az alázatosaké a mennyek országa. Isten azokokat, akik megbánják bűneiket, s tőle kérnek erőt a jobb életre, örömmel öleli keblére. Mert Isten jó és nem akarja, hogy egy is elveszzen az ő kicsinyei közül, hanem hogy megtérjen és éljen.

Az alázatos ember érzi, hogy még nem olyan jó, mint amilyennek lennie kellene. Mert az alázatos ember nem a nagyobbik fiúhoz, de nem is a kisebbikhez akar hasonló lenni, hanem *az Atyához, az Istenhez*. Hozzá igyekszik méltó lenni minden erejéből és mivel érzi, hogy milyen messze van tőle, s hogy Isten kegyelme nélkül soha nem is érné el őt, soha meg nem veti vétkező embertársait. Ellenkezőleg, együtt igyekszik velük a jóban. S ha látja, hogy miközben ő halad, más is tisztul, nem irigység, de öröm gyúl fel szívében, hogy íme az ő testvére meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott.

6. *Összefoglalás*. Legnagyobb kincs az *alázatos szív*, mely a nap parancsolat betöltésére tör. Tévedései és küzdelmei közt Isten kegyelmében bízik, haladásában el nem bizakodik, más embertársaira nem irigy, őket le nem nézi, velük együtt, testvéri szeretetben igyekszik méltóvá lenni Istenhez. *Fiú* szeretne lenni, mint *Krisztus*, de *bérességre* érzi magát csak méltónak. Mégis megy, halad, töredelmesen, vágyakozva Isten felé. Isten pedig várja kivilágított, feldiszített atyai házában és keblére öleli, mikor megérkezik.

M. S.

EGYHÁZI ÉNEK ÉS ZENE.

Az új Próbaénekeskönyv dallamaihoz.

(Árokháty Béla bírálatára.)

Az új Próbaénekeskönyv zenei részével Árokháty Béla úr két helyen, a *Protestáns egyházi és iskolai lap* 44. számában is, *Az Út* folyóirat októberi számában is foglalkozik. A két cikk összetartozik, mert a mit a bíráló az egyikben állít, azt a másikon próbálja igazolni. Csak örülni lehet minden bírálatnak, mely Próbaénekeskönyvünkre vonatkozik; még akkor is, ha azt a legmagasabb szakértői pretenzióval látjuk fellépni, s nem szabad zokon venni a legerősebb jelzőket és kifejezéseket sem, ha a bírálat máskülönben jóhiszemű s a szent ügyet kívánja szolgálni. Sajnálni csak azt lehet, hogy az új Próbaénekeshez, különösen annak zenei részéhez eddig oly kevés hozzászólás történt, s ime Á. B. úr is a Próbaénekes megjelenése után csak másfél év mulva látta jónak arra kritikai megjegyzéseit megtenni.

Mint a szerkesztő bizottság egyik tagja a Próbaénekeskönyv dallamainak, *BCU Cluj / Central University Library Cluj* Segítségemre volt ezen munkában a zenei szakbizottság. Indítatva és kötelezve érzem magamat, hogy Á. B. kritikai megjegyzéseire én válaszoljak. Csak a legszükségesebbek elmondására szorítkozom.

Bíráló a dallamok ütemezését, ritmizálását erőszakosnak, légbőlkapottnak, mondvacsináltnak, indokolatlannak, önkényesnek, zeneileg teljesen elhibázottnak, tudománytalannak mondja, s az ütemezés bíráló szerint azért lett ilyen, mert „a revizorok azon tételből indulva ki, hogy magyar zenében csonka ütemmel vagy hangsúlytalan ütemrészrel motívum nem kezdődhetik: az ütemvonalakat mindazoknál a koráldallamoknál, melyek csonkaütemmel kezdődtek, egy félütemmel egyszerűen továbbtették, s ez eljárás következtében a hangsúlyos részek súlytalanokká, a hangsúlytalanok súlyosakká váltak, ezzel a ritmus eltolódott, a zenei motívum eltorzult.”

Bíráló ezen vádjával és kifogásával szemben mindenekelőtt a következő tényeket és adatokat állapítom meg:

1. *Minden zsoltárdallam hangsúlyos kezdetű.* Bizonyítják ezt úgy a legrégebb mint a legújabb francia és svájci (Páris, Nancy, Genf, Bern, Vand, Zürich stb.) énekeskönyvek hangjegyei. Ezen hangjegyzékek azt is mutatják, hogy *a franciák zsoltáréneklése nem egyenmértű.*

Egy-egy ütésre a régi hangjegyekből egy *brevist* vagy két *semibrevist*, a modern hangjegyekből egy *félhangjegyet*, vagy két *negyedhangjegyet* énekelnek. 2. *A németek éneklése egyenmértű.* A franciáktól átvett zsoltárdallamokat is így éneklük. Énekversük *trocheus* vagy *jámbus*. Túlnyomó részben jámbus. Az utóbbiaknak súlytalan kezdetéhez és emelkedő ritmusához képest úgy saját dallamaikat, mint a zsoltárdallamokat súlytalan kezdettel éneklük s ennek megfelelően *felütéssel* hangjegyzik. Bach Sebestyén és Fischer M. G. korában a németek koráljaikat $\frac{4}{4}$ -ben ütemezték, ezt a 19. század derekán a félhangjegyű $\frac{2}{2}$ -es *kis allabreve* ütem váltotta fel, mely trocheusban és jámbusban irt énekverseiknek tényleg jobban megfelel. Ujabban visszatértek a $\frac{4}{4}$ -es ütemezéshez. A $\frac{4}{4}$ -es ütemezés is *korális* tehát; csakhogy míg a $\frac{2}{2}$ -es ütemben *egy félhangjegy*, addig a $\frac{4}{4}$ ütemben *egy negyed hangjegy* szolgál a korálméret kifejezésére. 3. *A debreceni revideált énekeskönyv (1877.) dallamjegyzése* (Sz. Nagy Károly átírása) a *németeknél szokásos hangjegyzésnek másolata, utánezata a 19. századból*, leginkább súlytalan kezdettel, felütéssel. A 124 zsoltárdallam között 112, — a 40 dicséretdallam között 35 a súlytalan kezdetű. Még magyar ritmusban irt dicséreteink dallamai és (17. 26. 65. 74. 75. 76. 140. 144. 163. 173. 179.) felütéses kezdetűek. 4. Az új Próbaénekeskönyvben a zsoltárok dallamai, valamint a magyarországi énekeskönyvből vett dallamok $\frac{2}{2}$, — az ujonnan felvett dallamok és a temetési énekdallamok $\frac{4}{4}$ ütemezésűek, valamennyi hangsúlyos kezdettel. Csak a 84. számú dallamra nézve tettünk kivételt, melyet az erdélyiek kedvéért s nagynevű szerzőjére (Haydn József) tekintettel meghagytunk eredeti hangjegyzésében, súlytalan kezdettel. Mellesleg megjegyezve, ezen dallamot katólikus atyánkfiai is éneklük (Im arcunkra borúlunk.)

Ezen adatokból és tényekből nyilván kitétszik bíráló tévedése, vádjának s kifogásának tarthatatlansága. Tévedése onnan származik, hogy sem a zsoltárok francia hangjegyzésével, sem a németeknél szokásos hangjegyzéssel, sem a debreceni revideált énekeskönyv hangjegyzésével nincs tisztában. Bíráló ugyanis a debreceni revideált énekeskönyvet veszi irányadónak, melyben súlytalan sorkezdések, csonka ütemek, felütések feles számmal vannak. Ennek hangjegyzése alapján beszél hangsúlytalan részeknek hangsúlyosakká s hangsúlyos részeknek hangsúlytalanokká átváltoztatásáról, ritmus eltolódásról s motívum eltorzulásról; nem tudva, hogy a súlyos kezdetre nézve, a mit a Próbaénekesnél kifogásol, a Próbaénekeskönyv egészen megegyezik az eredeti francia hangjegyzésekkel, s hogyha a francia hangjegyzést tartjuk szem előtt, a debreceni revideált énekeskönyv az, a melynél hangsúlyos és hangsúlytalan részek megváltoztatásáról, ritmuseltolódásról stb. lehet beszélni.

Magyar énekeskönyvről lévén szó, a hangsúlyos sorkezdet ellen

kifogást tenni nem lehet. Hiszen a magyar ember csak hangsúlyos kezdettel tud énekelni és dalolni. (Bartalus Istvánnak 7 kötetes Népdalgyűjteményében egyetlen súlytalan kezdetű népdal sincs). Beszédében, nyelvében gyökeredzik ez, s különösen abban, hogy nála az első szótag mindig hangsúlyos. Verselése is ilyen. Versének ritmusát nem a hosszú és rövid szótagokon építi fel, hanem kizárólag a hangsúlyon, amelyet az első szótagon mindig megtalál. Bizottságnak a magyarszármazású énekdallamoknak s az eredetileg hangsúlyos kezdetű zsoltárdallamoknak kezdő ritmusán nem kellett változtatást tenni, csak azon 7 német származású dallamnál volt erre szükség, amelyek az eredeti német hangjegyzés szerint súlytalan kezdetűek (Uram a töredelmes. Erős várunk. Szívünk vigsággal. 64. 137. 146. 190. dicséretdallamok.) Hogy ez szabad és nincs benne semmi különös, megmutatták a németek, akik — megfordítva járva el — a súlyos kezdetű zsoltárokat — amint azt már fentebb is mondtuk — saját verselésük és éneklésmódjukhoz képest súlytalan kezdetűekké tették. De példát ad erre Bartalus István zenetudósunk is. *A zeneköltészet elemei és műformái* című művének 134. lapján *Orlandó* egyik híres, súlytalan kezdetű és jámbus versű korálján (Mikép feledném el őt). „Ha ezen magyartalan jámbusi szerkezetű korált (mondja Bartalus) magyarra akarnák fordítani, úgy mindenekelőtt a szöveg verselését meg kellene magyarosítani. Például: *Mikép feledném el őt, Ki hozzám örök hív helyett: Hogy feledném én el őt, Ki engem úgy szeret.* Maga a dallam semmi lényeges változtatást nem szenvedne, csak a felütés változnék súlypontos leütéssé.“ Ezt Bartalus hangjegypéldában is bemutatja. Bizottság a németből vett dallamoknál a Bartalus példája szerint járt el.

Kifogásolja bíráló az I. zsoltár 1. sorának utolsó ütemében látható, s az ezzel megegyező többi záróképletet, de nem azon okból, a mit a zeneteoretikusok hirdetnek, hogy a sorzáró hangot lehetőleg a legjobb ütemrészen kell felléptetni, hanem *összhangosítási* okból. Okfejtése a következő: „Az idézett helyen hangsúlyos ütemrészen áll a scála *subdominantéja*, vagyis a D. dur hangnem második lépcsőfoka. Hármoniaillag ez dominánsra (ötöd) épített hetedhangzatot kíván. Az összhangzattannak pedig egyik legegységesebb alapvető szabálya az, hogy dominánsra épített hetedhangzat hangsúlyos ütemrészen nem lehet.“

Vegye elő bíráló az 1895-ben kiadott *Psaumes et Cantiques* című francia énekeskönyvet, melynek hármósítása az előszó bizonyossága szerint *Goudimel*-től való. A kifogásolt képletet s a *submediántét* hangsúlyos ütemrészen domináns hangzattal meg fogja találni mindjárt a könyv elején a III. zsoltár 3. — az V. zsoltár 5. — a VIII. zsoltár 1. 2. 4. — a XV. zsoltár 5. — a XIX. zsoltár 6. 8. 12. sorainak végén. Igaz, hogy dominánsheted hangzat helyett dominánshangzat áll, de ez onnan van, mert azon időben még csak hármós hangzatokkal hárho-

nizáltak, s a dissonáns hangzatokat még a legindokoltabb helyen, a záróhangzat előtt is kerülték. De ott van a közelebbi korban Bach Sebestyén is, a korálösszhangosítás legnagyobb mestere. *Choralgesänge* című művében nyolc különböző összhangosításban is megtaláljuk a XLII. zsoltárt, s az első sor végén (a dominans hangnemébe áttérve) mindenikben ott látható a bíráló által kifogásolt képlet, a *submediante* jó ütemrészén dominánsheted hangzattal.

Hibásnak tartja bíráló a Próbaénekeskönyvet a kizárólag páros tagú ütemezés ($\frac{2}{2}$, $\frac{4}{4}$) miatt is. Szerinte páratlan tagú ütemezést is ($\frac{3}{2}$, $\frac{6}{2}$) kellett volna használni, így például az I. és VI. zsoltároknál s ezzel a súlyos zenei hibák legnagyobb része elmaradt volna. Hogy milyen zenei hibák maradtak volna el a páratlan tagú ütemezés által, erre nézve nem világosít fel bennünket. Csak azt jegyzem meg tehát, hogy sem a francia hangjegyzésben, sem a revideált énekeskönyvben páratlan tagú ütemezés nincs. Mindenesetre különös, hogy míg a francia énekeskönyvekben és a debreceni revideált énekeskönyvben a páratlan tagú ütemezés elmaradása semmi zenei hibát nem szült, addig ugyanazon ok az új Próbaénekesben oly sok súlyos zenei hiba (!?) kútforrása lett. Igaz, hogy páratlan tagú ütemek nagyon ritkán magyar népdalban is előfordulnak, de nem az egész dalon keresztül, hanem a páros tagú ütemek közé beékelve. Most $\frac{2}{4}$, majd $\frac{3}{4}$. Valamikor régebben népdalaink tanulmányozása közben rájöttem, hogy ez a nagyon különös és ~~szajátságos~~ alakzat leginkább ~~gyönyörű~~ és ~~üncselkedő~~ népdaloknál fordul elő.

Rá kell mutatnom még egy feltűnő ellenmondásra. Bíráló egyik helyen ezt írja: „Ebben a tekintetben — ütemezés, hangjegyzés tekintetében tudniillik — egyedüli lehetséges és elfogadható megoldás volna, ha felkutatnók a dallamoknak legrégebb, irodalomtörténetileg is kiválóan becses hangjegyeit és azokat adnánk ki gyűjteményünkben. Jelen alakjában az énekeskönyv Istentől ihletett lelkű szerzők remekműveinek meghamisítása, tudománytalan elferdítése.” Másik helyen ezt írja: „Örömmel állapíthatjuk meg, hogy illetékes tényezőink megtalálták a helyes megoldás útját, mikor megmaradtak a korális stílus mellett.” Kíváncsiak lehetünk ezeknek olvasása után, hogy bíráló, ha reá biznák az új énekeskönyv dallamainak ütemezését, hangjegyzését, melyik írásmódot választaná? Az újat vagy a régit?

* * *

Ha változtatásról, újításról van szó: konzervativizmus, liberálizmus és radikálizmus harcra kelnek egymással. Én nagyobb liberalizmusnak voltam hűve, mint a milyen liberálizmus a dallamoknál az új Próbaénekeskönyvben megnyilvánul. Évekig harcoltam amellett, hogy ne csak új dallamaink s a temetési énekdallamok, hanem régi dallamaink s a zsoltdallamok is a magyar ütemes verseléshez sokkal jobban illő $\frac{4}{4}$ -es

ütemezésűek legyenek. De a zsinat határozata előtt meg kellett hajolni s a kevesebbel is beérni. A haladás így is jelentékeny. Haladás, hogy az elavult ódon hangjegyzést modern hangjegyzés váltotta fel. Haladás, hogy a magyaros énekléssel össze nem férő felütések mellőztettek. Haladás, hogy az új dallamok s a temetési énekdallamok a magyar ütemes versekhez illő $\frac{4}{4}$ -es ütemezést nyerték. Dallamszaporodás is van: 21. Köztük 17 magyar. Ezen haladással és dallamszaporodással szemben azt mondom, hogy „a mostani Próbaénekeskönyv zenei tekintetben a legkifejezettebb dilettánszisztem képét mutatja s igazán beszélő bizonyossága kálvinista puritánizmusunk zenei szegénységének“: *a legmerészebb és a legigazságtalanabb állítás.*

Végül. Az új Próbaénekeskönyv zenei része jogosan és igazságosan két szempontól bírálható el. Először, hogy az a zsinat által kitűzött zenei elvek alapján s betartásával készült-e? Másodsor, hogy az az általános zenei követelményeknek megfelel-e? Meggyőződésemm, hogy mindakét kérdésre csak igenlő feleletet lehet adni.

Szügyi József.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MEGBESZÉLÉSEK.

A Magyar Biblia.

A reformatio négyszáz éves jubileuma alkalmából készülő vagy tervezett alkotások közül a reformatio szelleméhez legméltóbb, s a mi tényleges viszonyaink között egyben a legszükségesebb emlék az lenne, ha a protestantizmus alapját képező Bibliát tudnok újólag annyira közel-vinni a néphez, amint azt az első reformatorok tették.

A protestantizmus a személyes meggyőződésen, átélésen alapuló hit vallása; csak természetes tehát, hogy e hit kánonát, irányítóját mindenkinék nemcsak, hogy ismernie kell, hanem életét folyton annak útmutatása szerint kell folytatnia, abból naponként táplálkoznia kell. Azonban általánosan ismert szomorú igazság az, hogy a mi magyar protestans népünk ma a Bibliát úgyszólván egyáltalában nem olvassa — aminek sok más mellett a legfőbb oka mégis csak az, hogy nincsen jó magyar bibliánk.

Teljesen igaza van Masznyiknak, amidőn megállapítja, hogy a Károli fordítása elavult, a jevidealt fordítás pedig „az egyházi bibliája.“ Sem egyénisége, karaktere, sem egysége következetessége — s hozzátehetjük sem az eredeti szöveghez való hűsége, sem magyaros stílusa nem képesek azt a nép bibliájává tenni.

Innen érthető, hogy úgyszólván egyidőben három vállalkozás is indult meg, amelyek mind arra törekednek, hogy a reformáció jubileuma alkalmából jó magyar bibliát nyújtsanak a népnek.

Ezek közül időrendben is, a vállalkozás méreteit tekintve is első helyen áll az O. R. L. E. vállalkozása, melyben a magyar református lelkészek legkiválóbbjai egyesültek a közös munkára, hogy főleg a gyakorló papságot, de egyben a művelt világiakat is jó magyar bibliával lássák el — a magyarázatokkal lehetővé téve azt is, hogy az Igét szomjuhozók ne csak olvassák az Írást — mint a szerecsen prozelyta, (Csel. 8²⁷—) hanem minden ízében meg is érthessék azt.

Későbbi, s kereteiben is kisebb evangélikus részről a Masznyik vállalkozása, aki az Új-testamentumot fordította magyarra, valamint a Szimonideszé, aki a könyvujság 1917. július 15-iki számában a Magyar Bibliáról írott cikke szerint szintén ezen a szükségleten kíván segíteni egyes bibliarészek, vagy összeválogatott szemelvények kiadásával, s első lépés gyanánt nemrég ki is adta a „Jelenések“ könyvének fordítását a „Világ Vége“ címen.

Ahelyett, hogy az egyes munkák aprólékos bírálatába merülnénk, nézzük inkább, hogy mennyire tudják megvalósítani a maguk elé tűzött célt és ezzel mennyiben tudják kielégíteni a közszükségletet.

Legelőször a Szimonidesz vállalkozásáról szólunk, amely a legkisebb célt tűzte maga elé midőn a Bibliát egyes részeiben akarja közelvinni a néphez — modern új fordításban. Bár a szerző nemes igyekezete és szaktudása előtt készséggel hajolunk meg, s elismerjük, hogy az előttünk levő fordítás egyes részei nagyon szépen sikerültek, s több-kevesebb javítással, ugyanez áll az egész munkára is, magát a vállalkozást nem tartjuk sikerre vezetőnek, mert igen kicsiny körben mozog. Hiában nyújtjuk oda az egyes könyveket vagy bibliai részeket minden magyarázat, történeti beállítás nélkül, mert sok minden van bennük, amit a bibliai tudományokkal nem foglalkozó olvasó nem ért meg, vagy nem helyesen ért meg, s megnyugtató helyett kétséget, megoldás helyett kérdőjeleket támasztunk lelkében. Hátha ezt a tájékozatlanságot még növeljük a helytelen keállítással — amint azt Szimonidesz előttünk levő könyvében teszi — úgy állítva az olvasó elé a Jelenések könyvét, mint a ker. egyháznak a „Világ Végé“-ről szóló tanítását. Pedig az a könyv nem a világ végének leírása akar lenni, hanem a nagy nyomoruságok között vigasztalja, biztatja a keresztyéneket a Krisztus győzelmével, amely minden ellenkező látszat dacára is feltétlenül bizonyos, csak várjuk türelemmel a véget.

Nem tartjuk lelegendőnek Uri Masznyik vállalkozását sem, akinek fordításán különben is tulságosan látszik az eredetiségre való törekvés még ott is, ahol nemhogy jobbat tudna adni a régi fordításoknál, hanem éppen rosszabbat kell nyújtania azok helyett. Nekünk nem modern, nem új, nem eredeti fordításra van szükségünk, hanem jó magyar bibliára, amely pedig csak a régi alapján, illetve annak figyelembevételével készülhet. Nem hiszem, hogy a Miatyánk fordítása (L. 11₂ és köv.-ben) valaha is általános elfogadáshoz jusson — amellett, hogy rossz is — vagy pedig, hogy a János evangéliumának verses részeiben nagy gyönyörűséget és lelkiépülést találna valaki. Ennek a fordításnak is vannak előnyei a revideálttal szemben, sok helyen találta el az eredetinek talán legszebb és legtalálóbb fordítását, sok érdeme van, amit készséggel elismerünk, de általában, úgy amint van nem tartjuk képesnek arra, hogy célját elérje, a magyar nép bibliája legyen, mint a régi Károli fordítás.

Erős a meggyőződésünk, hogy nem is tudunk mi ilyen bibliára szert tenni, amíg magyarázatosat nem adunk. A huszadik század fiait nem elégíti ki a Biblia betűje, az általánosan érthető vallásos igazságok, hanem a mindent kutató, boncolgató ész mindent meg akar érteni, amit olvas, megértetlen problémák előtt nem halad el nyugodtan. Már pedig mi előttünk, akiket az Ujszövetség keletkezésétől 2000 esztendő, az egyes

írok gondolatvilágától, világnézetéről egy egész világ választ el, sok minden érthetetlen, ami abban a korban természetes volt, sok minden szorul magyarázatra, amit a korabeli olvasók megértettek. Ma a magyarázatokra még a papoknak is szükségük van, annyival inkább a teológusokéval nem foglalkozó világiaknak.

Ezt a szükségletet helyesen ismerte fel az ORLE, midőn Magyarázatos Újszövetség kiadását tűzte ki célul. Hogy azonban a kijelölt úton és módon el fogja-e érni a célt — erre a kérdésre, sajnos, nem merünk igennel válaszolni, bármennyire kívánatos is lenne az.

Aggályaink részben tartalmi, részben formai okokból erednek. Tartalmi, hogy a tervezet amíg egyfelől igen sokat markol, amidőn a magyarázatos bibliához egyáltalában nem tartozó homiletikai tárgyalást is felöleli, a vallásos gondolatok, igazságoknak a gyakorlati igehirdetés céljaira való felhasználásához is útmutatást ad, másfelől megfelelnek a Biblia megértéséhez feltétlenül szükséges kortörténeti beállításról, az egyes könyvek keletkezési körülményeinek ismertetéséről — ami nélkül pedig magyarázni lehetetlenség.

Formai ok pedig, hogy az egymással szorosan összetartozó könyvek elkülönítve, más-más szerzők magyarázatában kerülnek tárgyalás alá — akik pedig esetleg esetleg teljesen ellentétes szemüvegen nézik az egyes műveket, s így semmi reményünk sem lehet arra, hogy a Revideált Bibliában hiányzó egység, következetesség itten meglegyen. Emellett — senkit sem kívánunk sérteni vele —, de nehezen tudunk a legkülönbözőbb munkakörben élő munkatársakban annyi bibliai, exegetikai szaktudást feltételezni — amennyire a jó fordításhoz és helyes magyarázathoz szükség van. Mert nincs igaza Szimonidesznek, amidőn megállapítja, hogy a bibliafordítás iskolásmunka, amelyet minden kezdő teológus elvégezhet.

A jó fordítás előfeltétele, hogy az illető minden ízében megértse az eredeti gondolatot, annak minden árnyalatát, s a második nem kevésbé fontos kívánalom, hogy azt híven, sőt művésziesen tudja visszaadni — amihez charisma is kell. Készíthetünk mi sok fordítást, de a magyar nép bibliája, kedves olvasmánya csak művészi alkotás lehet.

Hogy nagy reményeket nem táplálhatunk az ORLE Magyarázatos Újszövetségével szemben, azt, sajnos, máris igazolva látjuk. Hiszen 1913 óta készül, s ma is csak a próbafüzet van a nyilvánosság előtt — pedig a nagy háború és a nagy drágaság dacára sok munka látott ezen idő alatt napvilágot, s a legutóbbi gyűlés határozata szerint ezek dacára is kiadatnak az egyes könyvek, mihelyt készen lesznek.

Véleményünk szerint a jó magyar biblia megteremtésének egyedüli módja az, hogy a régi fordítások figyelembevételével készült új fordításban adva a szöveget, a mai tudományos eredmények alapján álló, de gyakorlati irányú, mindenki által könnyen érthető kortörténeti

bevezetéssel látjuk el az egyes bibliai könyveket — illetve könyvcsoportokat, s a magyarázatokat tisztán csak a szöveg, az egyes képzetek, fogalmak megértésére szorítjuk. A homiletikai magyarázást, a vallásos gondolatok gyakorlati felhasználását pedig egy teljesen különálló vállalkozás számára hagyjuk fenn.

A biblafordítás és magyarázat munkáját egy embernek kellene végezni, amennyiben azonban ez gyakorlatilag nehezen valósítható meg, mert sok időt igényel, csak három részre osztanám, ú. m.: 1. synoptikusok és Csel. könyve, 2. Páli iratok, pásztori és katolikus levelek, 3. Jánosi iratok-ra — azonban ebben az esetben is feltétlenül kívánatos, hogy az egész műre egy szerkesztő nyomja rá egyénisége bélyegét. Magától értetődik, hogy a kortörténeti beállításra, a bevezető magyarázatokra is ez az eljárás lenne alkalmazandó.

Tudom, hogy a dolgok mostani állása mellett a vállalat ilyen szellemű átformálása előtt akadályok állanak, de az ügy sikere érdekében minden akadályt el kell hárítani, s el is lehet. Ha megjelenik Márk fordítása a Kecskeméthy kezéből, rá kellene bírni a többi synoptikust és a Csel. könyvét is a hozzájuk írandó bevezetéssel együtt — az esetleg kész vagy félig kész munkák felhasználásával és aránylagos díjazásával, s ugyanez lenne az eljárás a többi könyv magyarázatánál is. Inkább késsék a munka egy évet, minthogy elhibázott legyen. Kívánatosabb kevesebb munkatárs mellett jobb munka és több áldás, mint a sok ember részesezése egy elhibázott alkotás kétes dicsőségében.

Musnai László.

Levél sok mindenről.

Kedves Szerkesztő Úr!

Néhány komoly szót szeretnék Önnek, mint az Út stb. szerkesztőjének, a pract. theol. professzorának, egyházi írónak mondani. Attól nem félek, hogy megneheztel soraimért, mert írásaiból jólesően látom, hogy nyitott szemmel nézi a dolgokat s megfontolás nélkül nem dobja el magától az esetleg szokatlan észrevételt sem.

Remélem, egyetért ezzel a tétélemmel: nem ismerjük népünk psychéjét. Vannak ugyan tradicionális nézeteink felőle, s ezek hamar általánosítanak és hogy mennyire nem felelnek meg a valóságnak, azt az is mutatja, hogy superlativusokban vannak tartva. A — mondhatjuk — „elmúlt“ évtizedet talán a közgondolkodás lustasága jellemzi legjobban. A tudományok differenciálódása s az egyes szakokban a részletek felhalmozása alapos foglalkozást kívánt attól, aki valamelyikben otthon akarta magát érezni stb., de nem akarom itt részletes és szinte

lehetetlen rajzát adni annak a circumstanciának, ami az átlag embert *lustává*, mert *képtelenné* tette a *gondolkozásra*, hanem csak erre a tényre akarok rámutatni mint olyanokra, ami miatt mi a magyar kálvinista néplelket nem ismerjük.

Nagyon becsülöm és szeretettel olvasom Az Út különböző ágú cikkeit, de bocsásson meg, ha kimondom, mindig magam előtt látom a katedrát vagy a szószéket, a való élet megkapó áramlását, kaleidoskopikus érveit ritkán. Ez annál fájdalmasabb megállapítás, mert mit kell mondanom akkor a többi egyházi lap előadásmódjára, ha a közöttük páratlan és magas színvonalra törekvő Út-ra is ezt kell szavakba foglalnom.

Nagy baj ránk nézve kétségkívül, hogy nincs kellő számú közönségünk, mely az egyéni kifejlődést, kutatást az erre fordított idő arányában tudná honorálni. Nekünk azért első kötelességünk az legyen, hogy megismerjük és megismerhessük azokat, akik között és után élünk.

Ez a nagy háború megkönnyíti és egyúttal megnehezíti munkánkat. Megkönnyíti annyiban, hogy a régi psyctrét darabokra szaggatta s átalakította; előttünk új emberek élnek a maguk kicsi életét. Megnehezítik, mert egész új teremtményekkel van dolgunk. Ha tehát a régi elmúlt megsiratatlanul, — hisz nem is ismertük! — forduljunk az új felé lelkiismeretes megérteni akarással. Sziveskedjék talán rovatot nyitni az Útban a magyar kálvinista folklore számára. Hordjuk ott össze a nyers anyagot úgy, ahogy az élet élénk állítja, szépen vagy csúnyán, avagy összeelegyvedve. Ne akarjunk konkluziókra sietni, általánosítani, összegezni; a konkrét esetek nagy száma ki fog bennünk fejleszteni egy meghatározhatatlan érzéket, aminek segítségével könnyebben belátunk azokba a mikrokosmosokba, amiket eddig oly könnyen osztályozgattunk. (Ad analogiam angol kiejtés, aminek irott szabálya meg nem tanulható, meg céltalan is!) Azt hiszem, ez nagy élenkséget hozna a lapba.

Ehhez vagyok bátor csatolni Az Út traktátus vállalatára vonatkozó aggályomat. Ismerjük mi úgy népünket, hogy ily módon belemarkolhatnánk életalakító gondolatvilágukba? Szó sincs róla, égető szükség volna erre a vállalatra és inkább ma, mint holnap és népünk olvas, ez is bizonyos, én mégis azt vagyok kénytelen mondani, hogy elébe vág ez a dolgoknak, a szó mélyebb, becsületes értelmében: időszerűtlen.

Egy esztendeje idestova, hogy a ref. napiújság délibábját a nyilvánosság előtt kergetem. Ez idő alatt sok lelkésszel világi úrral, a nép sok egyszerű fiával volt érintkezésem levélben és szóban. El sem hinnék talán, ha megmondanám, hogy mily kevés százalék az, amire többé-kevésbé rámondhatjuk, hogy keresztyén; hát még azt, hogy református!

Valahogy legelől kell a dolgot kezdeni. Ne „tudjunk sokat“, hanem a keveset jól tudjuk meg.

Ismét bocsánatát kérem, hogy ilyen tartózkodás nélkül beszéltem. Jót akartam, ez a mentségem. A sértés meg a legtávolabb áll tőlem. Mint Az Út nagy famillájának egyik tagja bizalommal szóltam a család-főhöz.

Boldog ünnepeket kíván
Majosháza, 1917. dec. 19-én

kiváló tisztelettel kész hive :
Deák Imre
ref. lelkész.

A verespataki egyházközség Topánfalván templomot és parókiát kíván építeni. Topánfalva az erdélyi románság egyik fellegvára, egyébként nagyszerű jövőre néző ipari központ, valóságos havasi metropolis. Verespataki lelkészársunk lelkes írásokkal keresi meg az összes magyar református gyülekezeteket, hogy segítsenek e nagyszerű vállalkozásában. Ha mi, magyar reformátusok, csakugyan *egy élő test* volnánk, akkor nem gazdálkodnék mindenik gyülekezet a maga külön számlájára, hanem együtt, egyszerre épülne — bár tagjaiban — az egész. Szigorúan véve egyetlen gyülekezet sem élhet úgy, hogy *gyakran* meg ne emlékezzék az ő missziói területén küzdő testvérekről. Ilyen missziói területe a magyar kálvinizmusnak az erdélyi részek diaszporái. A topánfalvi templomot ne *egy* ember, egy gyülekezet, egy egyház-megye, egy egyházkerület építse : *építse a magyar kálvinizmus*. De építse úgy, hogy a lelke rajta legyen. Egyik erre kiszemelt vasárnap emlékezzék meg a lelkipásztor prédikációjában a *magyar reformátusok missziói feladatáról* és szólítsa fel őket, lépjenek be a lelkek szolidaritásába. „Boldog az, aki a szentek iránt való szolgálat jótéteményébe és közösségébe befogadtatik.” (II. Kor. 8. 1—7.)

Az Út kiadóhivatala a következő levelezőlapot volt kénytelen szétküldeni :

Nagytiszteletű Uram !

Kénytelenek vagyunk közölni azt a rideg tényt, hogy Az Út előfizetési árát 1918. jan. 1-től évi 8 K-ról 12 K-ra emeljük fel. Oka ennek az, hogy míg ezelőtt 2 és fél évvel egy ív nyomása került 60 koronába, ma már 240 koronába kerül. S míg az akkori árak mellett Az Út ára 6 K volt, a mostani árak mellett teljes lehetetlenség 8 K előfizetési díjat szedni. Most, amidőn a legnagyobb német szakfolyóiratok megjelenésüket beszüntették : Az Út úgy próbálja a nehéz időket meguszni, hogy előfizetői áldozatkészségét fokozott mértékben igénybe

veszi. Bizunk benne, hogy mint eddig, úgy most sem csalódunk, midőn előfizetőink megértő és segítő rokonszenvére appellálunk.

E felemelés azokra is kiterjed, akik előfizetési díjaikat a régi kulcs szerint már beküldötték.

Kolozsvár, 1918. január 31.

Az Út kiadóhivatala.

Az Út sajnálja leginkább, hogy már másodszor kell az előfizetési díjat felemelnie. Mi örülnénk a legjobban, ha az 1915. évi árak mellett, az első évfolyam szép kiállításában adhatnók a lapot. De nem tehetjük. Még most is Az Út a legolcsóbb lapok közé tartozik. Aki Az Út terjesztési alapjára küldött adományát ez áremelkedés következtében előfizetési díjába be akarja számíttatni, ez iránt keresse meg kiadóhivatalunkat, jelezvén, hogy a pénzt mikor küldötte be.

I R O D A L O M.

SZEMLÉK.

KRITIKÁK.

1. *Homiletika.* Az igehirdetésre vonatkozólag fölvetett elméleti és gyakorlati kérdések legnagyobbrészt a háborus igehirdetés számára adott viszonyokra vonatkoznak. A *Monatschrift für Pastoraltheologie* (szerk. Wurster és Schoell) XIII. évfolyamában *Stäglich*: „A temetési beszéd feladatáról és alakjáról ír, s e feladatot abban találja, hogy az elesett bajtársait igyekezzünk erősíteni és megnyugtatni, liturgiája legyen rövid és megkapó. H. Reuter Schleiermacher háborus beszédeiben szemlélteti a háboru belső átélését. A 8. szám *Hoffmann Zeppelin* gróf fölött mondott beszédét tartalmazza. Dr. *Peisker*: Die Aufgaben der Predigerdemniare, címen hangsúlyozza ezek tudományos és gyakorlati képzésre való fontosságát, mely kettőnek karöltve kell haladni. *Guthke* érdekes adatokat sorol föl a londoni püspök missziói körülményéről London utcáin.

2. *Katechetika.* Sokkal bővebben találjuk fejtegetve a vallástanítás és vallásos nevelés egyes kérdéseit. A *Monatschrift f. Pastoraltheologia* XIII. évfolyama tartalmazza *Eger* cikkét *Az imádság tana a vallástanításban.* Utal ennek nehézségére s hangsúlyozza, hogy az imádság tanítása gyakorlati kell, hogy legyen. Az imádság gondolkörének igen szép kifejtését adja a következő pontok alapján: a) Miért kell imádkoznunk? 1. Kérés, mely irányulhat: segítségre a szükségben; állhatatosságra a szenvedések közt; erőért kötelességeink végzéséhez; kegyelemért bűneink között; megjavulásért; 2. Magasztalás és hálaadás; ennek fontossága a keresztyén ember életében; hálaadás Isten mindennapi jócselekedeteiért; a hála megelégedetté tesz; 3. Másokért való imádkozás: az első keresztyének példája; a másért való könyörgés gyümölcse; imádkozni ellenségünkért. b) Hogyan kell imádkozni? 1. nem szájjal, hanem szívvel; 2. komolyan; 3. magát Istent keresve és nem csak ha szükségünk van valamire; 4. alázatosan; 5. bizakodva, hittel; 6. Jézus nevében. c) Mikor imádkozunk? 1. Hozzá kell szokni az imádkozáshoz (annak nehézsége, veszedelmei). 2. A közös imádkozás. (Az istentiszteleti ima lényege, jelentősége, eredménye.) 3. Egyesek szabad imádkozása magánosan. (Viszonya az életbeosztáshoz.) d) Mit segít az imádkozás? 1. Az ima célja. 2. Jézus példája. 3. Külső segély és belső áldás. 4. Közelebb visz Istenhez. — A vázlat, eltekintve az erősen tagolt beosztás-okozta nehézségektől, igen jól felhasználható úgy középiskolai vallástanítás órákon magasabb osztályokban, mint fejlettebb ifjúsági egyesületekben megbeszélgetésre.

Sattler: *Schleiermacher és a gyermekistentisztelet* címen Sch. egyes megjegyzéseit adja e tárgyról.

Lic. R. Kühner: a konfirmádusok előkészítésének („Christenlehre“) anyaga háborus beosztására ad vázlatot. Egy pár, a háboru-szülte vonatkozáson kívül, új gondolatot nem ad.

A Hoffmann és Schuster szerkesztésében Berlinben megjelenő *Zeitschr. f. den evang. Religionsunterricht* 28. évfolyamában B. Schmidt a háboru vallástanításban való felhasználásának hasznáról és veszélyeiről jócskán már közismert dolgokat mond el. Pietscher: *Mire tanít a háboru vallástanításunkban?* értékes adatokat tartalmaz a gyermekek gondolköréből. Schuster: *Ananias és Saphira* történetét dolgozza föl háborus elmélkedésnek. Dr. Hasz: *Luther* viszonyát és befolyását vázolja röviden az egyházi énekre. Ugyanő vázlatot ad a reformációi jubileum által befolyásolt *vallástanítási tananyaghoz*. Az alsófokon Luther személyét mutatja be történeti események kíséretével, a középfokon Luthert mint reformátort, hitét, más reformátorokhoz való viszonyát, jelentőségét az istentisztelet megújulásában, a felsőfokon Luther szellemi örökségének további sorsát, a hittani vitákban, olvastat L. műveiből, s tárgyalja a L. egyházának feladatait a háboruban.

A Spanuth folyóiratának (*Monatsblätter f. d. ev. RU.*) cikkei közül említésreméltó *Wohlrab* értekezése *Bibliai történet és első iskolai év* címmel, melyben a bibliai történetek (különösen József történetének) első osztályban való feldolgozásra ad értékes gondolatokat. Fränckner szép földolgozását adja az *Isten lényegéről* szóló hittételnek a képezdek első évfolyamán. A levezetés olyan eleven és megkapó, hogy hasznos vezérfonalul szolgálhat képezdekben tanító hitoktatóinknak is.

Bayer: *Luther, mint a gyermekek tanítója* címen kedves képet ad arról, hogyan foglalkozott L. a gyermekek között, kérdegetve őket, játszva velük és magyarázva nekik.

Wever azt a kérdést vizsgálja, hogyan szemléltetjük az alsófokon tanításunkat a Luther művéről. A L. életéből vett apróbb, de fontosabb eseményeket mondja el kedves, eleven előadásban.

3. *Gyülekezeti munka*. Leggazdagabb irodalma kétségkívül ennek körébe eső kérdéseknek van. A háboru a gyakorlati lelkipásztori munkát olyan sok eset elé állította, a lehetőségek és alkalmak olyan nagy számát tárta föl e tárgyban előttünk, hogy áttekinteni is szinte lehetetlen.

A *Monatschrift f. Pastoraltheologie* Erich Foerster ilyen című hosszabb tanulmányát közli: „A lelkészi hivatás tartalma“, amelyben a lelkipásztori munka különböző ágait, azok alapkérdéseit tárja föl. *Wüterich*: az ifjúság gondozásáról ír. A munka céljára, módszerére vonatkozó értékes utasításokon kívül szól az ifjúság gondozásának szervezéséről, az egyházzal, a szövetséggel való viszonyáról. Az egész cikk igen szép összeállítása a munka vezető gondolatainak.

Bossert egy württembergi falusi gyülekezet állapotrajzát írja meg (*Valáserkölcsi élet a falun a háboru befolyása alatt*), amilyen állapotrajzot nekünk is kellett volna csinálnunk. Nagy segítség és jó eszköz lett volna

népünk megismerésére s a békére való átmenetre. A Bossert faluján különben, lényegtelen vonásokat leszámítva, az állapotok sem nem jobbak, sem nem rosszabbak, mint a mi átlagos falvainkban.

Rustenbach lelkész *A háboru által okozott hitbéli ingadozások és támadások kezeléséről* ír. Ilyeneknek találja a fatalizmust, babonát, kételyt Isten szeretetében és igazságosságában, az imádság erejében, az örökélet gondolatában. Levezeti, hogyan kezeljük ezeket igehirdetésünkben, családi estélyeken, a konfirmandusaink között, s végre az egyéni gondozás eseteiben.

Prof. D. Knods: *A mi ev. gyülekezeti lapjaink* c. cikkében a gyűl. lapok fontosságáról, feladatairól és módszeréről ír megszívlelendő dolgokat.

Georg Koch (*Volkshochschulen*) a dán népegyetemek történetét ismerteti és értékes tanuságokat von le belőle a német állapotokra. Igen rokonszenvesen és szépen rajzolja meg a Grundtvig és Kold alakját, a dán népegyetem célját, munkáját, módszerét. Következései: a német továbbképzésnek sem szabad olyan tervszerűtlennek lenni, mint eddig volt, óvakodni kell a Vielwisserei-től, állami kényszer nélkül, pusztán a fiuk és leányok tudás iránti érdeklődésétől vezetve kell megalkotni, óvakodni kell a gazdasági cél túltengésétől. Egy pár pillantással bemutatja, mi lenne ennek következménye. Végül a schleswigi és württembergi intézményeket ismerteti, melyek dán mintára állítottak. — A kérdés nálunk még égetőbb, mint Németországban s konstatáljuk, hogy „Az Út” már gyakran utalt ennek fontosságára, sőt az ilyen irányú munka módszerét is ismertette.

A Passaiban megjelenő katólikus *Theologisch-praktische Monatschrift* nevezetesebb cikkei a következők: J. Murböck: *Az egyesületi munka koncentrációját* sürgeti; J. B. Knorr arról ír, *Hogyan mozdítsuk elő a népnél a szentírás olvasását*, jó módszerei utasítások mellett kívánja magyarázatos biblia kiadását a nép számára. (Nálunk is elkelne!) Névtelen cikk szól *A több lelkészi állással rendelkező városokban végzendő lelkigondozásról*. Az író hangsúlyozza a lekipásztorok együttes és egységes munkáját, mely különösen az egyesületi organizálásban vihető keresztül. Kívánja a lekipásztorok közös értekezletét a munka vezetésére; gyülekezeti lapot, szóval minden eszköz egyetemes összpontosítását. A több parochialis körre oszló egyházközségek nálunk is rendszerint a munka egységének hiányát szenvedik.

A jelen évi folyamban G. Baumgartner igen értékes cikke van *Ifjúsági egyesületünk jövőjéről*. Rámutat azokra a nehézségekre, melyek a háboru után az ifjúsági egyesületek előtt állanak, mikor tagjaik egy része elesett, egy részét más irányú hatások elidegenítik az egyesülettől. Keresi a munka módozatait a vezető intenzívebb munkájában, az iskolából kikerülő ifjúság megnyerésében, az ifj. egyesület szerepében a földmivelő nép fejlesztésére. A szórakozás minőségét emelni, mennyiségét csökkenteni kell a városokban. Így jelenik meg az egyesületek előtt hármas cél: vallásos, gazdasági nevelés és nemes szórakoztatás. A falusi egyesületek szövetséggé (Lan-

desverband) alakítását is hangsúlyozza. Legjobb összetartó erő ehez az ifjúsági lap, mely vallásos irányú, de nem zárkozik el a nemes humor elől sem. A döntő azonban a lelkésznek és a vezetőnek a személye, kinek jellemvonásait igen szépen rajzolja meg.

A *Bárczi István és Weszely Ödön szerkesztésében megjelenő Népművelés* 7.—8. kettős száma *Gombos Ferenc: Kulturmunka falun* c. cikkét tartalmazza, mely ügyesen összegyűjtve dióhéjban kijelöli a falusi népművelés főbb céljait.

A *Magyar Paedagogia* ez évi folyamának 1. számában *Lados József: A falusi magyar nép művelése* címen ír. Rajzolja a nép műveltségi állapotát a háboru előtt; a háboru hatását; majd a teendőket veszi sorba: a tanító, lelkész, iskolai hatóságok munkáit. — Amint láttuk, a munka körvonalaiával, általános elveivel nagyrészt már mindenki tisztában van, két dologra volna szükség: 1. a munka *módszerének* pontos tárgyalására, 2. főképp a munka intenzív *végzésére*. — Az 5. számban *Juba Adolf* ír *Az ifj. egyesületek kérdéséről*. Az ifjúsági egyesületek kérdésének e lelkes agitátora itt a gondolat történetét vázolja, az ifjúsági munka céljairól ad — legnagyobb részben már ismert — gondolatokat. — Az októberi számban *Imre Lajos* „*tervezete az ifj. egyesületek kérdésének megoldására*“ című cikkében három pontban foglalja össze az ifj. egyesületekre vonatkozó kívánalmakat: egyetemes cél, módszeres és kellő eszközökkel rendelkező mozgalom. A cél tekintetében az intellektualis továbbképzést, erkölcsi nevelést, az esztetikai nevelést s ezek módszerét emelik ki. Szervezet tekintetében kívánja az egyéni fejlődés lehetővé tétele mellett az egyesületek szövetségbe foglalását.

I. L.

Baja Mihály: Ünnepi hangok. Költemények a reformáció világából Hegedüs és Sándor Debr. 1917. Ára 1 K. E reformációi tárgyú 11 költeményt tartalmazó kedves kiállítású füzetke költeményeinek legtöbbje alkalmas vallásos estélyeken való előadásra. Különösen kedves az első (Ünnepnapon) „A gyermek Luther“ című, megkapó és mély. A „Luther és a biblia“ alapgondolata kidolgozása kissé elnagyolt, a „Ki volt Kálvin János“ már a népieséget a humorosságig viszi. A Bocskayról s a gályarabokról szóló szintén szép.

Csűrös István: Az Úr gondot visel. Három elbeszélés Bp. Ára 1'50 K. E füzetben három elbeszélés foglaltatik. Az első, *Mefibóset* című a Sámuel II. könyvéből vett elbeszélést dolgoz fel, sok subjectív és más természetű kitéréssel, reflexióval, a mi a különben tagadhatatlanul jó elbeszélői vonásokkal rendelkező írónak hibája. A harmadik elbeszélés, „Egy per“, ugyancsak ebben a hibában leledzik, a mese szövése sem eléggé világos „Az erős fiu“ a középső elbeszélés címe, ez a legsikerültebb. A Csűrös elbeszéléseinek legnagyobb hibája az oktató hang és magyarázó kitérések túlnyomó uralkodása, kiválósága tiszta levegőjében s nem közönséges jellemző erejében áll.

Szombati-Szabó István: Óh seregeknek Istene. Egyh. közönséges, ün-

nepi, rendkívüli és szertartású beszédek és imádságok háború idején. Bp. 3'50 K. Szombati-Szabó az újabb lelkészi nemzedék igen érdekes tagja. Három kötet verse után most a predikációból nyújt bemutatót. E kötetben mindenféle beszédek vannak összegyűjtve, legtöbbször jelezve az alkalom is, mely szülte őket. Belőlük megítélhetjük, hogy a szerző, mint aféle költőember tényleg ura a szónak, a tartalomnak kevésbé. Erőtlen, sok helyen túlságosan virágos stílusa háttérbe szorítja a tartalmi részt, pedig mondani is tudna valamit. A pünkössti beszéde általában legsikerültebbnek mondható. Igazi ünnepi szónok, a ki jól fel tudja használni az ünnepi alkalmak-okozta hangulatokat a siker — vagy tán inkább hatás — érdekében, de jöttehette lenni ott, ahol az igehirdetésnek egyéni életté átalakításáról volna szó. Beszédei szépen kidolgozott, gyönyörködtető szónoklatok, de bizony, a szívből nem markolnak, új, nagy eszmények megélésére nem vezetnek. Kibúcsúzó és beköszönő beszédekben félreismerhetetlen az, hogy saját magáról túlsokat beszél. A hol rímes, hol ritmusos, fél prózában, fél versben, vagy néhol makámában irt imákat meg már igazán hatóságilag kellene eltüntetni, nem valók azok jóízű embereknek. Az első keresztes beszédében a világtörténet összefilozófijaitól idéz egy-egy gondolatot, s a végén már úgy belejön, hogy „valahonnan, emlékezet után” is idézget. Ezeket leszámítva a mű nem leggyöngébb terméke predikáció irodalmunknak.

Berde Sándor: „Áron vételtetek meg.” Imádság és egyházi beszéd a reformáció 400-ados jubileumára. — Ára 1 kor. Tiszta jöv. a felsőbb leánynevelő intézeté. Ez a beszéd a hunyadi ref. egyházmegye jubiláris közgyűlésén mondatott el, s a nyomtatásban megjelent reformációi beszédek között mélységénél és tiszta, komoly hangjánál fogva a legjobbak közé tartozik.

Emléklapok a dunántúli ref. egyházkerület közgyűlésével kapcsolatosan Pápán 1917. okt. 4-én rendezett emlékünnepekről.

A füzet *Németh István* püspök Ef. 4 : 23—24. alapján tartott beszédjét tartalmazza, mely a reformáció vallásos élmény-gondolatát emeli ki. Az *Antal Géza* ünnepi beszéde a reformáció keletkezésének történeti és lélektani okait és körülményeit fejtegeti. *Medgyaszay Vince* Éneke a ref. négy százados emlékünnepeknél szép és erős ének, *Fülöp József* ódája szintén méltóképp illik a füzetbe.

A máramaros—ugocsai egyházmegye *Emlékfüzete Biki Ferenc* esperes, nagyszöllősi lakos (!) imájával kezdődik, mely tekintélyes hosszúságú. Reméljük, hogy Biki Ferencnek nem az a legnevezetesebb ismertető jele, hogy nagyszöllősi „lakos”, s nem mint ilyen, hanem, mint nagyszöllősi *lelkipásztor* mondta el az itt közölt imádságot. *Bede László* „Pályadíjnyertes egyházi beszéd”-e Márk X. 45. alapján a „Krisztusi életelv küzdelmeiről és győzdelmeiről” szól, meglehetősen általánosságokban mozogva, *György Endre* magas szárnyalású megnyitója a renaissance és reformáció szellemét hasonlítja össze.

Szarka Gyula: Lelkész a világháborúban. Harctéri és gyülekezeti beszédek. Miskolc, 1917. 157 l. Ára 4'50 K.

E beszédek alaphangja mindenütt a háború, annak nyomora, pusztításai, követelményei. Ez az alaphang nagyon erősen, szinte kirívóan cseng ki belőlük, annyira, a mennyire keresztýén ígehirdetőnek nem is szabadna helyet adni neki. A beszédek, bár közöttük sok mélyebben járó is van, nem textus szerűek, sok bennük a szónokiasság, a szóvirág, az oda nem tartozó költemény-idézet, nem elég közvetlenek és cseppet sem egyéniek. Még a legegýényibb is, a halálraitéltnek nyújtott utolsó vigasz, üres szónoklás, melytől bizony az „apathikus“ halálraitélt egy szemernyivel sem érezhette magát közelebb Istenhez. Sok beszéd külső alkalmi és körülményei olyan megkapóak, hogy szinte sajnálja az olvasó, hogy szerző ott is elszónokolta az időt, mikor olyan közvetlenül, olyan egyénien lehetett volna beszélni. Pedig e deklamáló hang levetkezésével szerző igazán mély és szép beszédeket tudna mondani.

Nánássy Dániel: A Lukács szerint való evangéliumhoz.

A békésbánáti ref. egyházmegye lelkészegyesülete kiadványa. Ára 1'65 K. Ez a könyv a Lukács evangéliumának gyakorlati magyarázatát akarja adni házi és magán istentiszteleti alkalmakra. Már maga a könyvcim („A Lukács szerint való evangéliumhoz“ (!) bizonyos pongyolaságot mutat. A magyarázat legtöbb helyen, sajnos, felületes, nem hatol a textus mélyére, általános, nélkülözi a közvetlenséget. Az imádságok megfelelőbbek. A békésbánáti egyházmegye mint kiadó iránt igen nagy hálával tartozunk, hogy ezt a fontos kérdést: családi áhitatra vezérkönyvet adni a nép kezébe, meg akarta oldani, mert ez tényleg igen fontos. De ha egyszer meg akarja tenni, ne sajnáljon igen szigorú választást tenni azok között a művek között, melyeket ki akar adni. Ilyen munka magyar nyelven még mindig kerestetik. A Szikszay: ker. tanításai mintaszerű, de nem ad minden napra tanítást, a Szabó Aladár: Lelki harmat-ja szintén igen jó, de rövid, különösen az imádságai kurták. Olyan könyvre van szükségünk, mely ne a biblia egy könyvét magyarázza, hanem alkalomszerű részek alapján rövid elmélgedéseket tartalmazzon. A Nánássy Dániel kísérlete szorgalmas, bár még nem megfelelő munka; várjuk a megfelelőt.

I. L.

A *Kebr* által alapított *Paedagogische Blätter* 1917. évi 10. számában említésre méltó *Niebergall* érdekes cikke: Nevelés és reformáció. A kettő kapcsolatát olyan módon keresi, hogy fölteszi a kérdést: mi a reformációnak, mint a nevelés egészének és még jelenleg is folyó tényének jelentősége, és a nevelés lényegéből a reformációnak minő megértése származhatik.

A Magyar Ev. Ker. Diákszövetség kiadásában, a *dr. Ravasz Árpád*, *dr. Papp Gyula* és *Deme László* szerkesztésében megjelenő „*Az Erő*“ ifj. lap, igen szép sikerekkel biztat. Régóta vártunk már a megszűnt, s életében is gyöngye *Szövétnek* után egy igazi, komoly ifj. lapot s ez a legszebb ígéretekkel lép föl. A Zászlónk-at még nem érte utól, de a legjobb úton van rá, hogy ezt tegye. A hangja komoly, cikkei közül a legtöbb egészen megfelelő. Örömmel látjuk, mellette legjobb nevű íróink gyűltek össze, s leg-

hőbb kívánságunk, hogy az időleges sikertelenségtől ne hagyják elkedvetlenítettetni magukat. Képei még — bizonyára technikai és pénzügyi okokból gyöngék, de idővel remélljük, ezek is jobbak és bővebbek lesznek. A lapnak egyetlen nagy hibája van, hogy nem hetenként jelenik meg, de talán ezt is nemsokára el lehet érni. Melegen üdvözöljük a kiadókat és szerkesztőket és felhívjuk terjesztésének ügyére lelkész és tanítótársaink figyelmét, mint olyan ügyre, melynek nem szabad megbuknia. I. L.

Dr. Kecskeméthy István: Elmélkedések a keresztyén élet főkérdéseiről. Kolozsvár, 1917. 94 o. ára 3 K. Kapható szerzőnél: Bocskay-tér 1. sz.

A Pro Transsylvania által rendezett gyermekvédelmi kurzuson a jelentkezők felekezetők szerint lelki gyakorlatokon is részt vettek. E lelki gyakorlatokat protestáns részről dr. Kecskeméthy István vezette. Itt elmondott bibliamagyarazatait hozza ez a kis könyv gyorsírói feljegyzések után. Mint Kecskeméthynek minden művén, úgy ezen is meglátszik az ő markáns egyéniségének minden értékes vonása: mély, egyéni hit, világos, színes kifejezés, nagy szerkesztő képesség. Mélység és világosság jellemzi az egyes darabokat, amelyek a keresztyén élet kardinális kérdéseivel foglalkoznak. A hit, az üdvélet, a megtérés, az ujjászületés, a megdicsőülés, a feltámadás, a predestináció, a keresztyén program, — ezek azok a kérdések, amelyeknek mélységeibe Kecskeméthy István bevilágít. A kis füzet a keresztyén magyar építőirodalomnak egyik becses darabja, melyhez hasonlólt kevesen irtak s e kevesek között is legtöbbször Kecskeméthy István irt. *rl.*

Egyesült erővel. Az eddig Pozsonyban lic. dr. Szelényi Ödön theol. tanár szerkesztésében megjelent Theologiai Szaklap 1918. januárjától egyesül a Könyv-újsággal, melyet a Scholtz Testvérek cég adott ki Budapesten. Az egyesült *Theologiai Szaklap és Könyvújság*-ot lic. dr. Szelényi Ödön pozsonyi theol. tanár és *Szimónidesz Lajos* nagybörzsönyi lelkész szerkesztik. A lap havonként fog megjelenni. Közöl önálló theol. tanulmányokat, figyelemmel kíséri a hazai és külföldi tudományos munkát, állandóan regisztrálja a hazai és külföldi protestáns theologiai irodalom termékein kívül a filozófiai, neveléstudományi és történeti műveket, a fontosabbakat behatóan és tárgyilagosan ismerteti. A Budapesten megjelenő lapot a Scholtz Testvérek cég adja ki.

Mikor Doctor Alberus Erasmus a brandenburgi örgrófságba készült, arra kérte Doctor Luther Márton, adjon neki mintát és utasítást arra, hogy prédikáljon fejedelmi személyek előtt. A doctor erre azt felelte: „Minden prédikációd legyen a lehető legeggyűbb. Ne a fejedelmekre nézz, hanem az együgyű, balgatag, faragatlan és tanulatlan emberekre, bármilyen bordában szótték magát a fejedelmet. Ha én az én prédikációmban Melanchton Fülöpnek vagy más doctoroknak beszélnék, ugyan fonák dolog lenne belőle; hanem beszélek a legegyszerűbben a tudatlanoknak és ez mindenkinek tetszik. Ha tudok is görögül meg zsidóul, ezt akkorra tartogatom, amikor mi tudós-félék kerülünk össze: akkor aztán úgy össze-vissza is kuszáljuk a dolgokat, hogy maga az Úr Isten is elcsudálkozik rajta.“

(Tischreden.)

Legelőször és mindenkéféltt határozott különbséget kell tenni Isten ígéje és az emberi beszéd között. Az emberi beszéd hitvány hang, mely elszáll a levegőbe s hamarosan nyoma vész; de Istennek ígéje nagyobb mint a föld és az ég, mint a halál és a pokol: mert Istennek ereje az és megmarad örökké. Ha mármost egyszer *Istennek* ígéje, akkor tessék azt úgy is tekinteni és úgy is hinni, hogy Isten maga szól benne hozzánk — és ezért tessék az ő ígét meg is szívlelni!

(Luther: Tischreden.)

Isten valóban csodálatosan cselekszik, amikor miránk, szegény prédikátorokra bizza ígéje hirdetésének tisztét s azt, hogy mi kormányozzuk a sziveket, amelyekbe pedig nem láthatunk be. De hát ez az Úr Isten dolga. Ő így szól hozzánk: Hallod-e, te prédikálni fogsz; én majd megadom hozzá az eredményt: én ismerem az emberi szivet. Ez legyen a vigasztalásunk minékünk, prédikátoroknak. A világ aztán csak hadd kacagja és csúfolja a mi tisztünket. Te ne gondolj rá, legfőljebb kacagj együtt vele.

Luther (U. o.)

Nagy lélek kell ahhoz, hogy valaki az emberek testi és lelki jóvoltának szolgálatában fáradozzék s amellet ki legyen téve a legszélsőbb kockázatnak és a legnagyobb hálátlanságnak. Ezért mondja Krisztus Péternek: „Simon, Jóna fia, szeretsz-é engem?“ (Ján. 21. 15.) — és ezért ismételte ezt a kérdést háromszor is: „Legeltesd az én juhaimat.“ Mintha csak azt mondta volna evvel: Hogyha igazi jó pásztor akarsz lenni, azzá egyedül csak az én irántam való szeretetét ereje által lehetsz; másképp nem lehetséges. Mert ki tud másképp hálátlanságot szenvedni? Ki tudja eltanulni javait és egészségét, hogy azután a legnagyobb veszedelemnek tegye ki magát? Ezért szükséges hát, hogy engem szeress.

Luther (U. o.)

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Lapunk felelős szerkesztőjének át kellett vennie a Református Szemle felelős szerkesztőségét is. Szerencsére oly kiváló társszerkesztő mellett, aki a munka legnagyobb részét kitűnően és egyedül teljesíti. De azért kérnünk kell olvasóinkat, hogyha a Ref. Szemlének pénzt, előfizetési díjat küldenek, ne küldjék a Ravasz László címére, mert kettős fáradság jár vele, hanem a Ref. Szemle kiadóhivatalának: Király-u. 51. sz. alá. Ugyanoda intézendők a reklamációk is.

Az Út propaganda-alapjára adakoztak: Szanik Béla Budapest 2 K, Muzsnai László Bécs 2 K, Hegyi András Bécs 2 K, Vincze Géza Marosszentimre 4 K, Fosztó György Fogaras 2 K, Kovács Károly Szászsebes 2 K, Tárczy Géza Csomaköz 2 K, Tökés József Málnás 1:40 K, Máthé Gyula Kozárvár 2 K, Pataky Gyula Buzásbocsárd 4 K, Székely Árpád Monó 2 K, Vásárhelyi Boldizsár Dész 7 K, Fosztó György Fogaras 3 K, Fejér Pál Erzsébetváros 2 K, Fodor Miklós Gogán 4 K, Csia Pál Mezőmehes 3:20 K, Fekete János Galambok 2 K, Püskösty Zoltán Magyarkapud 2 K, Geréb András Apanagyfalu 2 K, Szabó Lajos Borsodszakácsi 2 K, Csürös József Váralmás 5 K, Jancsó Lajos Marosujvár 2 K, Adorján István Bodonkut 2 K, Biró György Kézdivásárhely 2 K, Modoss Sámuel Hajdunánás 2 K, Salga Zoltán Ikland 2 K, Bodnár Ferenc Mezőkövesd 2 K, Jakab Viktor Kusaly 10 K, Joó Imre Decs 2 K, Mészöly Győző Czegléd 2 K, Szotyori Lajos Alsórákos 2 K, Ady Sámuel Nyárádszentbenedek 2 K, Göde Lajosné Szekszárd 2 K, Náday Béla Élesd 2 K, Rác Lajos Fülesd 2 K, Kovács Benedek Bécs 12 K, Nagy Sándor theol. Kolozsvár 4 K. Tövisy Pál Esztény 2 K, Fóris Lajos Olcsva-apáti 2 K, Sigmond János Marosvásárhely 2 K, Kiss József Szeged 6 K, Csernák Béla Berettyóújfalú 4 K, Demes Ferenc 4 K, Juhász Sámuel Furta 6 K, Maksay Elemér Radnót 2 K. Összesen: 137:60 K., végső összeg márc. 1-én 807:30 K.

Az Út traktátus vállalata, az *Ünnepnapok*, kedvező kilátások között indul. Az első számból elfogyott tizezer példány. De ennél sokkal többnek kellene elfogynia. Újra felhívjuk rá barátaink figyelmét.

Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket Dr. Ravasz László címére (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős:
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.